

# Kompetencje kulturowe w edukacji

## Przewodnik dla nauczycieli



Publikacja sfinansowana ze środków projektu „Cultural Competency Toolkit for teachers”, realizowanego w ramach programu „Uczenie się przez całe życie”  
Comenius Regio w latach 2013 - 2015

## Wstęp

Realizacja wspólnego projektu Comenius Regio „Cultural Competence Toolkit for Teachers” przez Kuratorium Oświaty w Katowicach i Cambridgeshire Race Equality and Diversity Service w Cambridge zaowocowała przygotowaniem przewodnika dla nauczycieli. Do wspólnej pracy zaproszeni zostali także przedstawiciele szkół i innych instytucji, posiadających doświadczenie w pracy z uczniami wielokulturowymi: Szkoła Podstawowa nr 43 im. Leona Kruczkowskiego w Zabrze, Szkoła Podstawowa nr 5 im. Jana Brzechwy dla Mniejszości Niemieckiej w Raciborzu, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Informacji Pedagogicznej “WOM” w Rybniku oraz Ridgefield Primary School i Cambridge Ethnic Community Forum w Cambridge.

Przewodnik zgłębia kwestię wielokulturowości w Polsce i Wielkiej Brytanii, która jest krajem z bardzo dużym doświadczeniem w pracy z imigrantami. Publikacja jest zbiorem wskazówek i przemyśleń na temat różnych aspektów pracy z dziećmi wielokulturowymi, popartych licznymi praktycznymi przykładami. Zamieszczone materiały będą pomocne w bardziej świadomym i lepszym zaplanowaniu nauczania o wielokulturowości.

Mam nadzieję, że dyrektorzy i nauczyciele szkół i placówek odnajdą w przewodniku informacje pomocne w codziennej pracy dydaktycznej, metody rozwiązania problemów, ale także inspirację do aktywnych działań na rzecz uczniów pochodzących z innych kultur.

Stanisław Faber



Śląski Kurator Oświaty

Foreword

It gives me great pleasure to introduce this ‘Cultural Competence Toolkit’, which has been developed as part of a Comenius Regio project between Cambridgeshire and Katowice Education Authority (Poland) in partnership with schools and voluntary groups.

The document is underpinned by a commitment to working in partnership with schools and school leaders to provide clear practical advice to raise the skills of teachers and other education professionals in addressing cultural and linguistic diversity. The Learning Directorate will take a key role in providing expertise, guidance and training to achieve this and work in partnership with schools to ensure success for every learner.

I hope that Headteachers, senior staff, practitioners and governors will find this Toolkit useful in helping them to identify further ways of developing their policy and practice in this key area.



Director of Learning

Children, Family & Adults Services

## **Partnerzy projektu**

**Cambridgeshire Race Equality and Diversity Service (CREDS), Cambridgeshire County Council, Wielka Brytania (Koordynator projektu)**

Ridgefield Primary School, Cambridge, Wielka Brytania

Cambridge Ethnic Community Forum, Wielka Brytania

**Kuratorium Oświaty w Katowicach, Polska (Koordynator projektu)**

Szkoła Podstawowa nr 43 im. Leona Kruczkowskiego w Zabrze, Polska

Szkoła Podstawowa nr 5 im. Jana Brzechwy dla Mniejszości Niemieckiej w Raciborzu, Polska

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Informacji Pedagogicznej „WOM” w Rybniku, Polska

**Klucz do ćwiczeń zawartych w przewodniku:**

Ćwiczenie  
dla nauczycieli

Ćwiczenie  
dla uczniów

Studium  
przypadku

## Spis treści

Na początek - krótki quiz

<b>1. Wprowadzenie</b>	<b>5</b>
Kontekst	
Uwarunkowania prawne	
Wyniki badań	
<b>2. Dyskryminacja</b>	<b>10</b>
Dyskryminacja bezpośrednia i pośrednia	
Rasa, rasizm i stereotypy	
<b>3. Kompetencje kulturowe w środowisku szkolnym</b>	<b>16</b>
Kompetencje kulturowe – definicja – studium przypadku	
Znajomość kultury	
Świadomość kulturowa	
Wrażliwość kulturowa	
<b>4. Kultura i pokrewne koncepcje</b>	<b>23</b>
Religia	
Tożsamość	
Tradycja	
Pochodzenie narodowe i etniczne	
<b>5. Komunikacja</b>	<b>31</b>
Komunikacja z rodzicami i rodzinami	
Bariery w komunikacji	
Strategie efektywnej komunikacji międzykulturowej	
Rozwijanie współpracy z rodzicami, grupami społecznymi, narodowymi instytucjami charytatywnymi, służbami, urzędami	
<b>6. Planowanie integrującego kulturowo programu nauczania</b>	<b>38</b>
<b>7. Bibliografia</b>	<b>46</b>
<b>8. Załączniki</b>	<b>48</b>

## Na początek: Umiejętności komunikacji międzykulturowej – quiz

(dzięki uprzejmości kolegów z CECF w Cambridge)

Test Twoich umiejętności komunikacyjnych z odpowiedziami prawda lub fałsz do każdego stwierdzenia:

1. „Kciuk uniesiony do góry” w niektórych krajach islamskich jest obraźliwym gestem o podtekście seksualnym.
2. Ułożenie kciuka i palca wskazującego w kształt “O” w Japonii oznacza, że jesteś gotowy do rozmowy o pieniądzach.
3. Skandynawowie tolerują chwile ciszy w czasie rozmowy.
4. Śmiech w wielu krajach może oznaczać zakłopotanie, niepewność czy zażenowanie.
5. W Wielkiej Brytanii kompromis uznawany jest za zwycięstwo obu stron.
6. W Rosji uściśnięcie dłoni w rękawiczce uważane jest za uprzejme.
7. W Ameryce Łacińskiej wyjście z przyjęcia tuż po kolacji jest uważane za przejaw dobrego wychowania i dowód na to, że jedzenie było obfite i wyjątkowo smaczne.
8. W niektórych krajach Afryki Subsaharyjskiej normą jest przybycie na kolację z półgodzinnym opóźnieniem.
9. W Afryce, jeśli powiesz swojej najlepszej przyjaciółce, która właśnie wróciła z wakacji, że sporo przytyła, jest to oznaką Twojego dobrego wychowania i rodzajem komplementu. Oznacza to, że miała świetne wakacje i jest teraz zdrowsza.
10. W Brazylii przesuwanie palcami po szyi jest oznaką obrzydzenia.
11. W Afryce, jeśli chcesz okazać szacunek osobie starszej, nie możesz patrzeć jej prosto w oczy.
12. W Rosji trzymanie rąk w kieszeni podczas rozmowy jest dowodem złego wychowania.
13. W niektórych krajach Bliskiego Wschodu uprzejme jest nieprzyjęcie od razu oferty posiłku i napoju; zamiast tego należy odmówić kilka razy przed przyjęciem poczęstunku.
14. We Francji kolację podaje się zazwyczaj o 5-tej po południu.
15. W Brazylii purpurowe kwiaty są symbolem przyjaźni.
16. W krajach śródziemnomorskich hałaśliwe zachowanie na ulicach i w miejscach publicznych jest powszechnie akceptowane.
17. W Australii mężczyznom podróżującym samotnie wolno siedzieć wyłącznie w tylnych rzędach autobusu.
18. W Tajlandii akceptowane jest opowiadanie żartów o królu i rodzinie królewskiej.

Odpowiedzi znajdują się w Załączniku 8

## 1 Wprowadzenie

Celem tego przewodnika jest nauczenie nauczycieli i edukatorów w szkołach i innych placówkach edukacyjnych szeregu praktycznych strategii by zwiększyć ich kompetencje w zakresie rosnącego różnicowania kulturowego i językowego. Podstawy teoretyczne tego przewodnika oparte są na amerykańskim modelu kompetencji kulturowych opieki społecznej (Cross i in. 1999).

Zestaw narzędzi służy doskonaleniu planowania nauczania oraz przygotowanie do interwencji w proces komunikacji między młodymi ludźmi i szkołą - rodzicami/rodzinami. Nadrzędnym celem przewodnika jest podniesienie jakości nauczania dzieci z różnorodnych środowisk.

Przewodnik został przygotowany w ramach współpracy pomiędzy Serwisem Hrabstwa Cambridgeshire ds. Równości Rasowej i Odmienności (CREDS) w Cambridge w Wielkiej Brytanii oraz Kuratorium Oświaty w Katowicach w Polsce.

### Kontekst

Unia Europejska jest domem dla 450 milionów ludzi z różnych środowisk: etnicznych, kulturowych i językowych. W ciągu ostatnich kilku lat przepływ osób między państwami członkowskimi znacznie się zwiększył i przewiduje się, że trend ten będzie trwały. W rezultacie z odmiennością spotykamy się codziennie. By móc rozwiązywać palące problemy współczesności konieczne jest, aby umieć odnaleźć się w wielokulturowym świecie.

W ostatnich latach w Wielkiej Brytanii wzrósł poziom imigracji. W Londynie używa się ponad 300 języków (a uczniowie w Cambridgeshire mówią około 120 językami). W przeciwieństwie do Wielkiej Brytanii, Polska jest w znacznym stopniu krajem monokulturowym, w którym rozpoznawane mniejszości narodowe i etniczne tworzą nie więcej niż 3% ludności (Załącznik 3). Na Śląsku - regionie w południowej Polsce - największą grupę stanowi mniejszość niemiecka (34.799 osób) i mniejszość romska (1.733 osób). W szkołach na terenie województwa śląskiego uczy się około 300 cudzoziemskich uczniów, pochodzących z różnych krajów. To stosunkowo mało, ale zmiany polityczne mogą spowodować zwiększenie tej liczby.

Szybkie zmiany stały się stałym elementem krajobrazu edukacyjnego we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Dostosowanie się do tego zjawiska i przegląd praktyk są integralną częścią pracy wszystkich instytucji publicznych, w tym szkół i placówek oświatowych. Ta zmiana oznacza, że tradycyjne metody mogą być nieefektywne. Szkoła lub placówka oświatowa osiąga sukces w dostosowaniu się do zmian, gdy jest zdolna przygotować swoich nauczycieli, czy innych pracowników do nowego podejścia.

W dzisiejszym społeczeństwie, zróżnicowanym pod względem różnych cech (wiek, rasa, płeć, niepełnosprawność), konieczne stało się przygotowanie przez nauczycieli i specjalistów naszych młodych ludzi do bycia dobrym obywatelem, świadomym i kompetentnym kulturowo.

## **Uwarunkowania prawne**

### **Prawo Europejskie**

#### **Europejska Konwencja Praw Człowieka z 1953 r.**

Jest to międzynarodowe porozumienie, mające na celu ochronę praw człowieka i fundamentalnej wolności w Europie. Ustanawia ona również Europejski Trybunał Praw Człowieka.

#### **Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (UNCRC) uchwalona w 1989 r., weszła w życie w 1990 r.**

Konwencja o Prawach Dziecka jest porozumieniem w sprawie praw człowieka ustanawiającym obywatelskie, polityczne, ekonomiczne, społeczne, zdrowotne i kulturowe prawa dzieci. Artykuły 28 - 30 stanowią, że wszystkie strony muszą uznać prawo dziecka do nauki i stopniowego realizowania tego prawa na zasadzie równych szans. Przesłaniem dla nauczycieli pracujących z dziećmi z różnych środowisk jest zapewnienie równego dostępu do edukacji i wychowania dla wszystkich dzieci, niezależnie od różnic kulturowych.

### **Przepisy prawa w Polsce**

#### **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**

Na mocy art. 35 Konstytucji RP Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim, należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, obyczajów i tradycji oraz własnej kultury.

#### **Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r.**

Art. 6 zakazuje dyskryminacji, wynikającej z przynależności do mniejszości i stanowi, że organy władzy publicznej są zobowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości, a osobami należącymi do większości oraz do ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, z powodu ich przynależności do mniejszości. Art. 8 gwarantuje swobodne posługiwanie się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznym. Art. 18 obliuguje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości.

(Dz. U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141)

#### **Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.**

Art. 13 Ustawy stanowi, że szkoły i placówki publiczne umożliwiają uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka i w języku ojczystym oraz naukę własnej historii i kultury.

(Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)



**Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r.** w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań, umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów, należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności, posługującej się językiem regionalnym.

(Dz. U. z 2014 r. poz. 263)

**Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 stycznia 2015 r.** w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, szkół i placówek osób, niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia.

(Dz. U. z 2015 r. poz. 31)

### **Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny**

Art. 256. § 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

(Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)

## **Przepisy prawa w Wielkiej Brytanii**

### **Ustawa o Równości 2010 r.**

Ustawa o Równości z 2010 r. zastępuje dotychczasowe przepisy i porządkuje wszelkie kwestie związane z równością i zapobieganiem dyskryminacji. Ma na celu zapewnienie równości w dostępie do świadczeń publicznych i stanowi jedyne źródło prawa antydyskryminacyjnego, odnoszącego się do wszelkich typów bezprawnej dyskryminacji oraz ochrony przed dyskryminacją w specyficznych obszarach.

### **Cechy chronione**

Cechy chronione								
Wiek	Niepelnosprawność	Przynależność etniczna i rasa	Płeć	Tożsamość płciowa	Małżeństwo i związek partnerski	Ciąża, macierzyństwo i karmienie piersią	Religia i wiara	Tożsamość i orientacja seksualna

### **Obowiązek Zachowania Równości w Sektorze Publicznym PSED**

Ustawa z dnia 2010 r. Wprowadziła jednolity obowiązek zachowania równości w Sektorze Publicznym (znany jako PSED lub obowiązek zachowania równości) składający się z dwóch głównych części: ogólny obowiązek zachowania równości oraz specyficzne obowiązki.

Więcej informacji na temat Ustawy o Równości z 2010 r. na stronie: [www.equalities.gov.uk](http://www.equalities.gov.uk)

### **Ustawa o Prawach Człowieka 1998 r.**

Ustawa ta wprowadza zasady, zapisane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do prawa krajowego. Sądy i trybunały brytyjskie są zobowiązane do dokonywania wykładni prawa krajowego zgodnie z prawami, ujętymi w Konwencji.

### **Wyniki badań**

Wg danych statystycznych w Anglii i Walii ze stycznia 2013 r. 28,5% uczniów w szkołach podstawowych, finansowanych przez państwo zostało zaklasyfikowanych jako mniejszości etniczne, a w przypadku szkół średnich liczba ta wynosi 24,2%.

Istnieje różnica w liczebności populacji mniejszości etnicznych na terenie całego kraju, a także na obszarach działania poszczególnych władz lokalnych. W hrabstwie Cambridge na przykład niektóre szkoły są całkowicie monokulturowe, podczas gdy w innych szkołach ponad 20% uczniów pochodzi z mniejszości etnicznych. Tymczasem społeczności mniejszości etnicznych, w tym Romów, wzrastają liczebnie we wszystkich rejonach hrabstwa, szczególnie tych, którzy należą do kategorii "Inni Biali". Nowych społeczności, posługujących się językami innymi, niż angielski przybywa także na obszarach o tradycyjnie mniejszej różnorodności językowej. Zwiększa się liczba osób, posługujących się językami litewskim, polskim i portugalskim w Fenland i wschodnim Cambridgeshire oraz tagalskim i malajalam w miejscowościach, w których działają szpitale (ze względu na zatrudnianie w nich rodziców). Obecnie najwięcej w całym hrabstwie jest osób władających językiem polskim.

Osiągnięcia edukacyjne różnych grup etnicznych w Cambridgeshire są podobne do średnich wyników w kraju. Grupy pochodzące z Chin i Indii w szkołach podstawowych i średnich osiągają w hrabstwie wyniki edukacyjne powyżej średniej, natomiast wyniki grup z Bangladeszu, Afryki, Karaibów, Cyganów/Romów, pracowników wędrownych (Travellerów)<sup>1</sup> i Pakistańczyków są poniżej ogólnego poziomu. Ponadto wyższy niż średnia w hrabstwie odsetek uczniów z grupy czarnoskórych pochodzących z Afryki otrzymuje bezpłatne posiłki szkolne.

### **Ankieta na temat kompetencji kulturowych**

Cambridge i Katowice przeprowadziły ankietę w formie kontrolnej listy samooceny dla nauczycieli i personelu szkolnego. Ankieta została wypełniona przez 43 nauczycieli z dwóch szkół w Cambridge; 40 dyrektorów i 262 nauczycieli z różnych szkół z terenu województwa śląskiego. Badanie zawierało 23 pytania obejmujące pięć aspektów: materiały i zasoby; nauczanie i uczenie się; wartości i postawy; style komunikacji oraz szkolenia i rozwój (Załącznik 1). Respondenci na każde pytanie mieli do wyboru trzy odpowiedzi: często; od czasu do czasu; rzadko lub nigdy.

Trudno jest porównać te dwa wyniki badań, ponieważ były przeprowadzone w różnych środowiskach. Dwie szkoły podstawowe w Cambridge mają bardzo różnych uczniów, włączając tych, dla których język angielski jest nowym językiem. W śląskich szkołach - przeciwnie - funkcjonują uczniowie z mniejszości niemieckiej i romskiej oraz bardzo mało uczniów z rodzin imigrantów, z których wielu

---

<sup>1</sup> Traveller – koczownik, terminem tym objęte są grupy Cyganów, Romów i grup koczowniczych (z języka angielskiego Gypsy, Roma and Traveller - GRT). Wspólnoty te łączy wędrowny styl życia oparty na poszukiwaniu pracy lub zajęcia

zna język polski lub uczy się go od wielu lat. Wielokulturowość jest nowością w polskim społeczeństwie, ale władze oświatowe już dostrzegają potrzebę uwzględnienia zróżnicowania w programach nauczania.

### **Wyniki ankiety w Cambridge**

Większość nauczycieli potwierdziło, że przy wyborze materiałów i planowaniu lekcji biorą pod uwagę kwestie kulturowe. Są ostrożni i odrzucają materiały z negatywnymi stereotypami i wiedzą, jak rozwiązywać incydenty, związane z uprzedzeniami. Wykazują pozytywny stosunek do innych kultur i języków i zwracają na nie uwagę podczas komunikowania się z dziećmi i rodzicami. Mają możliwość uczestniczenia w szkoleniach pracowników. Nauczyciele w Cambridge rzadziej badają cechy gramatyki innych języków, być może ze względu na różnorodność języków, występujących w ich klasach. Są również mniej skłonni do udziału w uroczystościach czy świętach, związanych z innymi kulturami.

### **Wyniki ankiety w Katowicach**

40 dyrektorów szkół wskazało w ankiecie głównie pozytywne odpowiedzi na temat wiedzy i wsparcia dla grup kulturowych występujących lokalnie. Aspektem, w którym wykazali mniej przemyślanych działań w kwestii różnic kulturowych i językowych, jest planowanie i realizacja programu nauczania. Z odpowiedzi nauczycieli wynika, że są oni świadomi różnic kulturowych i językowych. Jednak, podobnie jak ich koledzy w Cambridgeshire, są również mniej skłonni do badania cech gramatyki innych języków. Są też mniej skłonni do używania słów kluczowych w innych językach i korzystania z pomocy dwujęzycznych pracowników do komunikowania się z rodzicami. Jedną z możliwych przyczyn może być fakt, że dwie główne grupy językowe, pochodzące z mniejszości niemieckiej i romskiej, funkcjonują w społeczeństwie od dawna jako osoby dwujęzyczne i skutecznie komunikują się w języku polskim.

## 2 Dyskryminacja

Zgodnie z Europejską Konwencją Praw Człowieka, człowiek nie może być traktowany inaczej z powodu swojej rasy, religii, płci, poglądów politycznych lub jakiegokolwiek innego statusu osobistego, chyba że jest to obiektywnie uzasadnione. Wszyscy muszą móc korzystać na równi z praw, zapisanych w Konwencji. Traktowanie kogokolwiek inaczej nazywa się dyskryminacją.

Formy dyskryminacji, które są niezgodne z zasadami funkcjonowania szkoły:

- Dyskryminacja bezpośrednia;
- Dyskryminacja pośrednia;
- Dyskryminacja wynikająca z niepełnosprawności;
- Brak rozsądnych rozwiązań dla osób niepełnosprawnych;
- Dyskryminacja ze względu na ciążę i macierzyństwo.

<b>Ćwiczenie dla nauczycieli/nauczycieli stażystów:</b> <b>Podziel uczestników na pary lub małe grupy. Daj każdej parze/grupie do omówienia scenariusz z poniższej listy. Jakie są następstwa scenek przedstawionych na kartach? jak radzić sobie w takich sytuacjach?</b>	
Lokalny sklepikarz mimochodem wspomina w rozmowie z nauczycielem, że często słyszy od różnych uczniów ze szkoły wyzwiska na tle rasowym. Jest do tego przyzwyczajony, jak mówi i nie chce złożyć formalnej skargi.	Geoffrey, który pochodzi z rodziny pracowników migrujących zirytował na placu zabaw Michaela. Michael zareagował złością, używając słowa "złodziej" i zwrócił się do innych chłopców o wsparcie.
Uczniowie stoją w porze lunchu w kolejce w stołówce. Wszyscy potracają się i popychają, jedna dziewczyna zostaje popchnięta na inną, wytraca jej z rąk tacę. Dziewczyna, której upadła taca, okazuje agresywne zachowanie wobec innych dziewcząt i nazywa je "białymi sukami".	Uczeń-uchodźca i angielski chłopiec biją się w porze lunchu. Chłopak przyznaje, że uderzył pierwszy, ale twierdzi, że stało się to z powodu regularnych rasistowskich wyzwisk ze strony angielskiego chłopca, którego uchodźca nazwał "gejem".
Dzisiaj poskarżył mi się uczeń; "Zgoda, mam nadwagę i nie jestem z tego dumny. Ale jest mi przykro, gdy inne dzieci o tym mówią. W ubiegłym tygodniu wybuchnąłem. Zdenerwowałem się, kiedy dwoje dzieci powiedziało, że jestem grubszy, niż Teletubiś i dwa razy głębszy. Odgryzłem się i użyłem słowa „paki”. Ze względu na przejaw rasizmu zostałem wykluczony na jeden dzień, moi rodzice zostali o wszystkim powiadomieni i jestem naprawdę zły, a dzieci, które mnie zraniły w ogóle nie zostały ukarane. To nie jest fair".	Rodzik mówi ci, komentując dodatkowe wsparcie dla nowego ucznia-uchodźcy: "Oni mają dodatkową pomoc, gdy nie znają języka. To nas dyskryminuje".

(To ćwiczenie może być także wykorzystane w pracy ze starszymi uczniami)

### Dyskryminacja bezpośrednia w szkole

Dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce wtedy, gdy szkoła traktuje pracownika lub ucznia gorzej z powodu jego chronionych cech, niż traktuje lub traktowałaby innego pracownika lub ucznia. Prosty przykładem będzie odmowa przyjęcia dziecka do szkoły jako ucznia ze względu na jego rasę, pochodzenie etniczne - na przykład dlatego, że jest ono Romem. Uzasadnienie dyskryminacji bezpośredniej nie jest możliwe, więc zawsze będzie ona niezgodna z prawem. Jednak istnieją wyjątki, na przykład szkoły dla uczniów tej samej płci przyjmują uczniów tylko jednej płci i nie jest to dyskryminacja bezpośrednia (EHRC 2013).

### Dyskryminacja pośrednia

Dyskryminacja pośrednia występuje, gdy polityka lub praktyka jest stosowana w taki sam sposób wobec wszystkich, ale stawia jedną grupę osób w szczególnie niekorzystnym położeniu. Dyskryminacja pośrednia może nie być celowa, ale jest tak samo groźna, jak dyskryminacja bezpośrednia.

W środowisku szkolnym dyskryminacja pośrednia ma miejsce, gdy szkoła stosuje przepis, kryterium lub praktykę w taki sam sposób dla wszystkich uczniów lub konkretnej grupy uczniów, ale stawia to uczniów ze względu na cechy chronione w szczególnie niekorzystnej sytuacji.

Wymogiem dla uczniów szkoły męskiej jest noszenie czapki jako części szkolnego mundurku. Choć wymóg ten stosuje się w równym stopniu do wszystkich uczniów, skutkuje on wykluczeniem sikhijskich chłopców, gdyż religia wymaga od nich noszenia turbanów. Byłaby to pośrednia dyskryminacja ze względu na religię lub przekonania, ponieważ jest mało prawdopodobne, że szkoła będzie mogła uzasadnić ten wymóg (EHRC 2013).

Szkoła wymaga od uczniów dłuższego pobytu w szkole, aby nadrobić zaległości w nauce. Niepełnosprawny uczeń nie może temu sprostać. Szkoła stosuje pośrednią dyskryminację wobec ucznia, jeśli nie może uzasadnić jego dłuższego pobytu w szkole.

Dyrektor szkoły w Anglii wprowadza zasadę, zgodnie z którą uczniom wolno rozmawiać w szkole tylko w języku angielskim. Uzasadnieniem jest to, że uczniowie muszą rozwijać znajomość języka angielskiego tak szybko, jak to możliwe. Dyrektor uważa, że pierwsze języki są używane do celów innych, niż edukacyjne i koliduje to z nauką języka angielskiego. Nikt nie kwestionuje potrzeby nauki języka angielskiego, ale w efekcie dyrektor szkoły okazuje, że nie ceni i nie szanuje języka i kultury uczniów. Dyrektor ignoruje fakt, że pierwszy język jest używany w celu sprawdzenia rozumienia drugiego, a badania naukowe podkreślają korzyści płynące z dwujęzyczności. Uczniowie, dla których język angielski jest pierwszym językiem, mają w tej sytuacji wyraźną przewagę, a uczący się języka angielskiego jako dodatkowego języka (EAL) są pośrednio dyskryminowani.

Bezpośrednia, jak i pośrednia dyskryminacja są niezgodne z prawem, ale także prowadzą do stereotypów, fałszywych założeń i uprzedzeń. Wyrażenie "nieświadome uprzedzenie" odnosi się do postaw i stereotypów (w tym wobec rasy i płci), które mają wpływ na nasz sposób rozumienia, działania i decyzji (Kirwan Institute). Poniższe ćwiczenie z czytania powinno pomóc w uwidocznieniu problemu.

### Ćwiczenie: Rozumienie tekstu czytanego

#### Bestia z Victoriany

Dawno, dawno temu ludzie w Victorianie żyli w stałym zagrożeniu pożarcia przez wielką skrzydlatą bestię, zwaną Tsamyth, która polowała i zjadała zarówno ludzi, jak i zwierzęta. Rolnicy tracili owce i bydło. Rodziny opłakiwały synów i córki. Nikt nie był bezpieczny, gdy fruwała bestia.

Ludzie skarżyli się osobie rządzącej Victorianą, a ta przyrzekła, że rozwiąże problem. Dwór wydał odezwę z obietnicą, że każdy, kto zabije bestię będzie mógł poślubić jedyne dziecko władcy. Wiele osób chciało spróbować zabić bestię i poślubić jedyne dziecko władcy, ale nikt nie był na tyle odważny, aby tego dokonać.

Pewnego dnia na dwór zawitała wędrowna śpiewająca osoba, która poprosiła o pozwolenie, aby znaleźć i zabić Tsamyth. Pozwolenie zostało natychmiast udzielone. Jedyne dziecko władcy spojrzało tęsknie i zastanawiało się, czy osoba śpiewająca jest rzeczywiście tą, która zabije Tsamyth. Na pytanie, jak bestia zginie, usłyszało: "Będę śpiewać kołysankę aż Tsamyth zaśnie i oczywiście mam swój miecz i topór." Opuszczając dwór, osoba powiedziała: "Nie życz mi powodzenia. Nie potrzebuję tego! Wrócę jutro z głową Tsamyth."

Rzeczywiście, następnego dnia wróciła. Podchodząc do osoby, która rządziła Victorianą otworzyła duży worek, aby pokazać odciętą głowę Tsamyth.

"Fuj!" - powiedziało dziecko władcy. "Ale dobra robota. Kiedy chcesz wziąć ślub?"

Teraz odpowiedz na następujące pytania, zaznaczając odpowiednie pole.

		Prawda	Fałsz	Nie wiem
1	Victoriana jest krajem w Europie.			
2	Victorianą włada król.			
3	Król ma na imię Victor.			
4	Smok terroryzuje kraj.			
5	Tsamyth zjada ludzi.			
6	Tsamyth potrafi fruwać.			
7	Mężczyzna, który zabił Tsamyth mógł poślubić księżniczkę.			
8	Wielu ludzi próbowało zabić Tsamyth.			
9	Wędrująca i śpiewająca osoba jest mężczyzną.			
10	Wędrująca i śpiewająca osoba obiecała zabić Tsamyth.			
11	Jedyne dziecko władcy jest dziewczynką.			
12	Osoba wędrująca i śpiewająca zabiła smoka swoim mieczem.			
13	Osoba wędrująca i śpiewająca odcięła głowę Tsamyth swoim toporem.			
14	Osoba wędrująca i śpiewająca i księżniczka pobrali się wkrótce potem.			

**Odpowiedzi znajdują się w Załączniku 5**

**Ile pozytywnych odpowiedzi udzieliliście? Co to ćwiczenie powiedziało Ci o stereotypach i możliwej dyskryminacji pośredniej? To proste ćwiczenie przeznaczone jest dla dzieci młodszych. Bardziej zaawansowane ćwiczenie zatytułowane „Czarownice z Glum” znajduje się na stronie internetowej Pokaż Rasizmowi Czerwoną Kartkę ([www.srtrc.org](http://www.srtrc.org)).**



Nauczyciele mogą wykorzystać poezję, muzykę i filmy do pogłębienia zrozumienia innych kultur.

### Ćwiczenie: BIOGRAFIA WIZUALNA

#### Cele

Celem ćwiczenia jest zrozumienie, na czym polega efekt pierwszego wrażenia i jaki ma to wpływ na powstawanie stereotypów i uprzedzeń, uświadomienie, jaki wpływ mają stereotypy na postrzeganie innych ludzi (nawet tych, których osobiście nie znamy) i analiza, czym są i jak powstają uprzedzenia. Uczniowie oglądają zdjęcia, bez wskazówek co do tożsamości lub środowiska pochodzenia osób. Odpowiadając na pytania znajdujące się w karcie zadań, uczniowie starają się wyobrazić sobie, kim jest osoba na zdjęciu i próbują stworzyć jej biografię, a następnie przedstawić swoje pomysły innym.

Zaproś uczniów do dyskusji na temat powstawania uprzedzeń, pytając, jakie cechy wpłynęły na opisy osób przedstawionych na fotografiach? Czy pierwsze wrażenia są istotne? Jaki mają wpływ na nasz stosunek do innych ludzi? Czy przy kolejnych kontaktach z daną osobą lub grupą łatwo je później weryfikować? Jaki wpływ mają na nas stereotypy i uprzedzenia? Jak są okazywane? Jakie są lub mogą być ich konsekwencje?

#### WIZUALNA BIOGRAFIA Karta zadań:

Kim jest osoba, na którą patrzysz?

Jaki jest jej zawód?

Jakie życie prowadzi?

Czy ta osoba jest szczęśliwa, czy nie?

Z podanej poniżej listy wybierz cechy, które najlepiej opisują tę osobę:

- |   |  |                                     |   |
|---|--|-------------------------------------|---|
| <input type="checkbox"/> apodyktyczna     | <input type="checkbox"/> chłodna         | <input type="checkbox"/> spokojna   | <input type="checkbox"/> niebezpieczna      |
| <input type="checkbox"/> uległa           | <input type="checkbox"/> trzeźwo myśląca | <input type="checkbox"/> ambitna    | <input type="checkbox"/> dziecinna          |
| <input type="checkbox"/> chętna do pomocy | <input type="checkbox"/> rozrywkowa      | <input type="checkbox"/> towarzyska | <input type="checkbox"/> marzycielska       |
| <input type="checkbox"/> roztargniona     | <input type="checkbox"/> egoistyczna     | <input type="checkbox"/> agresywna  | <input type="checkbox"/> żywotna            |
| <input type="checkbox"/> inteligentna     | <input type="checkbox"/> szczęśliwa      | <input type="checkbox"/> głupia     | <input type="checkbox"/> niegodna zaufania  |
| <input type="checkbox"/> godna zaufania   | <input type="checkbox"/> samotna         | <input type="checkbox"/> uczuciowa  | <input type="checkbox"/> nieopanowana       |
| <input type="checkbox"/> nieszkodliwa     | <input type="checkbox"/> opanowana       | <input type="checkbox"/> dominująca | <input type="checkbox"/> pozbawiona ambicji |

Ćwiczenie zaczerpnięte z Pakietu Edukacyjnego „Antydyskryminacja”, Wydawnictwo CODN Warszawa

(materiał pomocniczy jest dostępny w Załączniku 11)

**Opcjonalnie można poprosić dzieci o stworzenie własnych opisów, zamiast korzystać z zaproponowanego słownictwa. Takie podejście daje możliwość różnorodnych dyskusji.**

#### Studium przypadku 1

##### Społeczność romska w Szkole Podstawowej nr 43 im. Leona Kruczkowskiego w Zabrze

Pod koniec lat 80-tych Romowie masowo osiedlili się w rejonie szkoły, ale początkowo nie posyłali swoich dzieci do szkoły.

Klasa romska stworzona w 1994 roku skupiała dzieci w wieku od 7 do 15 lat, które nie umiały czytać, pisać i nigdy wcześniej nie chodziły do przedszkola ani szkoły. Jednak problemy wychowawcze i częsta absencja, w połączeniu z brakiem współpracy z rodzicami, spowodowały, że ta inicjatywa upadła.

Od 1995 roku dzieci romskie zaczęły realizować obowiązek szkolny w klasach z dziećmi polskimi. Nadal jednak obserwowano brak zainteresowania nauką i słabą realizację obowiązku szkolnego. Spowodowało to nieotrzymywanie przez dzieci promocji do klas wyższych, a w konsekwencji znaczne zróżnicowanie wieku uczniów w klasie pierwszej (uczeń romski w klasie pierwszej miał nawet 12 lat). Od 1998 roku różnice wieku pomiędzy dziećmi w poszczególnych klasach zaczęły się zmniejszać, a współpraca ze społecznością romską poprawiła się.

W 2002 roku powstał Program Pilotażowy dla dzieci romskich, który zainicjował wprowadzenie

dotychczasowych zajęć dydaktyczno-wyrównawczych od klasy pierwszej. Wprowadzono również zajęcia pozalekcyjne zgodnie z zainteresowaniami dzieci. Pozwoliło to na wyrównywanie szans edukacyjnych i ewentualnych braków w wiedzy i umiejętnościach. Zatrudniono trzech „asystentów romskich”, których zadaniem było wspieranie pracy nauczyciela i ułatwianie kontaktów szkoły z rodzicami uczniów romskich.

Program ten zakończył się po roku, ale przyniósł dużo pozytywnych efektów. W związku z tym w dalszym ciągu realizowane są zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i zajęcia pozalekcyjne, funkcjonuje Zespół Pieśni i Tańca Romskiego „BACHTALE CIAWE” („Szczęśliwe dzieci”) oraz zatrudnieni są asystenci. W ramach wsparcia dzieci szkoła zatrudnia psychologa i logopedę.

Od 2005 roku szkoła przystąpiła do realizacji rządowego programu na rzecz społeczności romskiej. Program ma na celu: integrację społeczności romskiej ze społecznością polską, wyrównanie szans edukacyjnych dla dzieci romskich i lepszą realizację obowiązku szkolnego.

Dzięki programowi szkoła wspierała uczniów romskich poprzez:

- stypendia socjalne, będące zapomogą celową – z przeznaczeniem na materiały i pomoce szkolne,
- dla klas I – III finansowane są przez MEN wyprawki szkolne – pełny zestaw podręczników, przyborów szkolnych,
- dofinansowanie wyjazdów do kina, ubezpieczenia dzieci, zakup podręczników, dofinansowanie wycieczek szkolnych, „zielonej szkoły”.

Szkoła umożliwia rozwój kulturowy i artystyczny, ale także, współpracując z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie, współorganizuje zajęcia sportowe dla dzieci i młodzieży romskiej. Ponadto boisko szkolne jest obiektem otwartym i mogą z niego korzystać mieszkańcy, w tym również społeczność romska.

W chwili obecnej współpraca ze społecznością romską się poprawiła, uczniowie chętnie uczęszczają do szkoły, a większość z nich otrzymuje promocję do klas wyższych. Szkoła ma już absolwentów, którzy kontynuują naukę w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Największym sukcesem szkoły jest fakt, że romscy absolwenci dostrzegają potrzebę edukacji i w związku z tym wysyłają swoje dzieci do przedszkola i szkoły, a także interesują się ich postępami edukacyjnymi. Współpraca z nimi, jako rodzicami, układa się dobrze.

**Do rozważenia:**

**Jakie były kluczowe czynniki w rozwoju edukacji na rzecz społeczności romskiej?**

**Ćwiczenie: Nazwy i definicje**

Potnij karty. Poproś uczestników, aby połączyli nazwy i definicje. Ćwiczenie to może być przeprowadzone ze starszymi uczniami.

<b>Rasizm</b>	Zachowania lub słowa, które stawiają w pozytywnym lub negatywnym świetle osoby ze względu na ich kolor skóry, kulturę czy pochodzenie etniczne. Jego bardziej subtelną formą (protekcjonalne postawy, stereotypowe oczekiwania, wykluczające zachowania) jest tak samo szkodliwa jak forma jawna (wyzwiska, znęcanie się, prześladowanie, przemoc).
<b>Rasizm instytucjonalny</b>	Nieudolność organizacji w celu zapewnienia ludziom odpowiedniej i profesjonalnej obsługi ze względu na ich kolor skóry, kulturę czy pochodzenie etniczne. Może być widoczna w procesach, postawach i zachowaniach, które są dyskryminacją poprzez nieświadome uprzedzenia, niewiedzę, bezmyślność i rasistowskie stereotypy, przedstawiające w negatywny sposób przedstawicieli mniejszości etnicznych.
<b>Prześladowanie rasowe</b>	Przemoc werbalna lub fizyczna, przejawiająca się atakami na własność, a także na osoby; szkody poniesione przez osoby lub grupy ze względu na ich kolor skóry, rasę, narodowość i pochodzenie etniczne lub narodowe. Ofiara uważa, że sprawca działał z pobudek rasowych oraz, że istnieją



	dowody rasizmu.
<b>Incydent rasistowski</b>	Każdy incydent, który jest postrzegany przez ofiarę lub inną osobę jako rasistowski.
<b>Dyskryminacja</b>	Niesprawiedliwe traktowanie danej osoby lub grupy osób.
<b>Zastraszanie</b>	Powtarzalna, zamierzona agresja jednej osoby w stosunku do innej, opierająca się na nierównowadze sił. Może być fizyczna, słowna, emocjonalna lub ujawnić się w cyberprzestrzeni.
<b>Prześladowanie</b>	Niepożądane zachowanie, które narusza godność osoby lub stwarza atmosferę zastraszenia, wrogości, poniżenia lub upokorzenia.
<b>Rasistowskie zastraszanie</b>	Szereg zachowań, zarówno fizycznych jak i psychicznych, które sprawiają, że człowiek czuje się niemile widziany, marginalizowany, wykluczony, bezsilny lub bezwartościowy ze względu na kolor skóry, pochodzenie etniczne, kulturę, wspólnotę wiary, narodowość. Jest powtarzalne i opiera się na nierównowadze sił.

### 3 Kompetencje kulturowe w środowisku szkolnym

Nie ma jednej uniwersalnej definicji kultury. Model kompetencji kulturowych określa kulturę jako zachowania, wierzenia, wartości i symbole, które są akceptowane przez grupy ludzi, najczęściej bez zastanawiania się nad nimi, a które są przekazywane poprzez komunikację i naśladowanie z pokolenia na pokolenie (Moghadam 1993; Cross i in. 1989; cytowane przez Husain 2007).

"Kultura" odnosi się do wzorców zachowań ludzi, które związane są z historią, językiem, komunikowaniem się, działaniami, zwyczajami, przekonaniami, wierzeniami, wartościami i grupami rasowymi, wyznaniowymi i społecznymi. Podobnie, jak kultury są dynamiczne, "kompetencja" jest procesem dynamicznym, który wymaga konsekwentnej i stałej uwagi. Kompetencje oznaczają umiejętność skutecznego funkcjonowania jako jednostki i jako organizacji, w kontekście przekonań kulturowych, zachowań i potrzeb, przedstawionych przez konsumentów i inne społeczności.

Model kultury jako góry lodowej (patrz poniżej) wyróżnia aspekty kultury, których jesteśmy świadomi i wiele innych ukrytych aspektów, które pomagają kształtować nasze rozumienie, czym jest kultura. Ideą tego modelu jest uświadomienie, że kulturę można przedstawić jako górę lodową: tylko niewielka jej część jest widoczna powyżej linii wody. Niewidoczna niższa część góry lodowej jest mocnym fundamentem kultury.

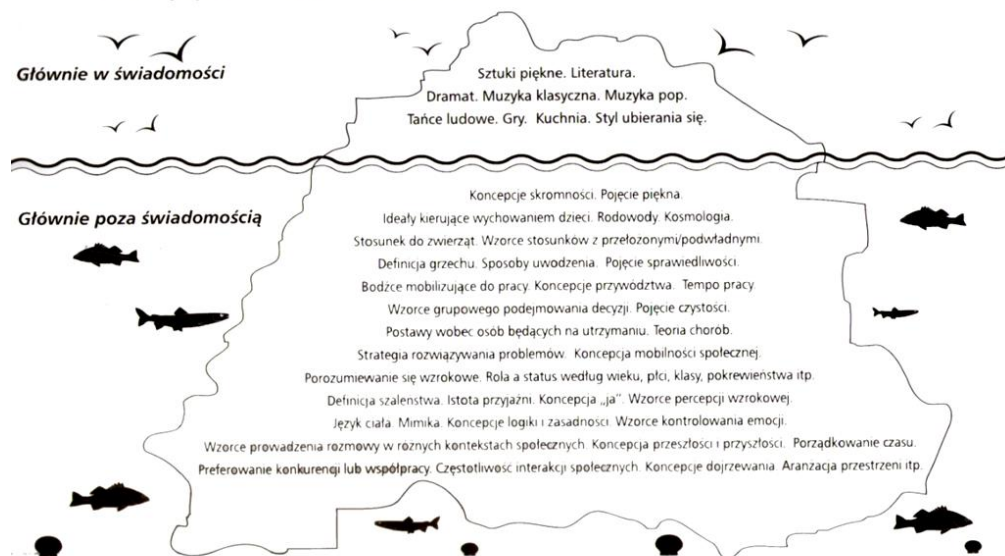
Istnieją pewne oczywiste elementy kultury, na przykład: architektura, sztuka, muzyka, kuchnia, język. Ale potężne fundamenty kultury są trudniejsze do zidentyfikowania: to historia grup ludzi, którzy posiadają kulturę, ich normy, wartości, rozumienie natury, przestrzeni, czasu, itp.

Model kultury jako góry lodowej oznacza, że widoczne części kultury są tylko wyrazem niewidocznych części. Wskazuje także, jak trudno jest czasami zrozumieć ludzi z różnych środowisk kulturowych. Prowadzi to często do stereotypów, dlatego ważne jest pierwsze podejście, pierwszy krok do poznania kultur innych ludzi, co pomoże w procesie zrozumienia międzykulturowego.



Często trudno jest zrozumieć ludzi z innych kultur, ponieważ możemy zauważyć tylko widzialne elementy, a nie możemy zobaczyć tego, co jest niewidoczne.

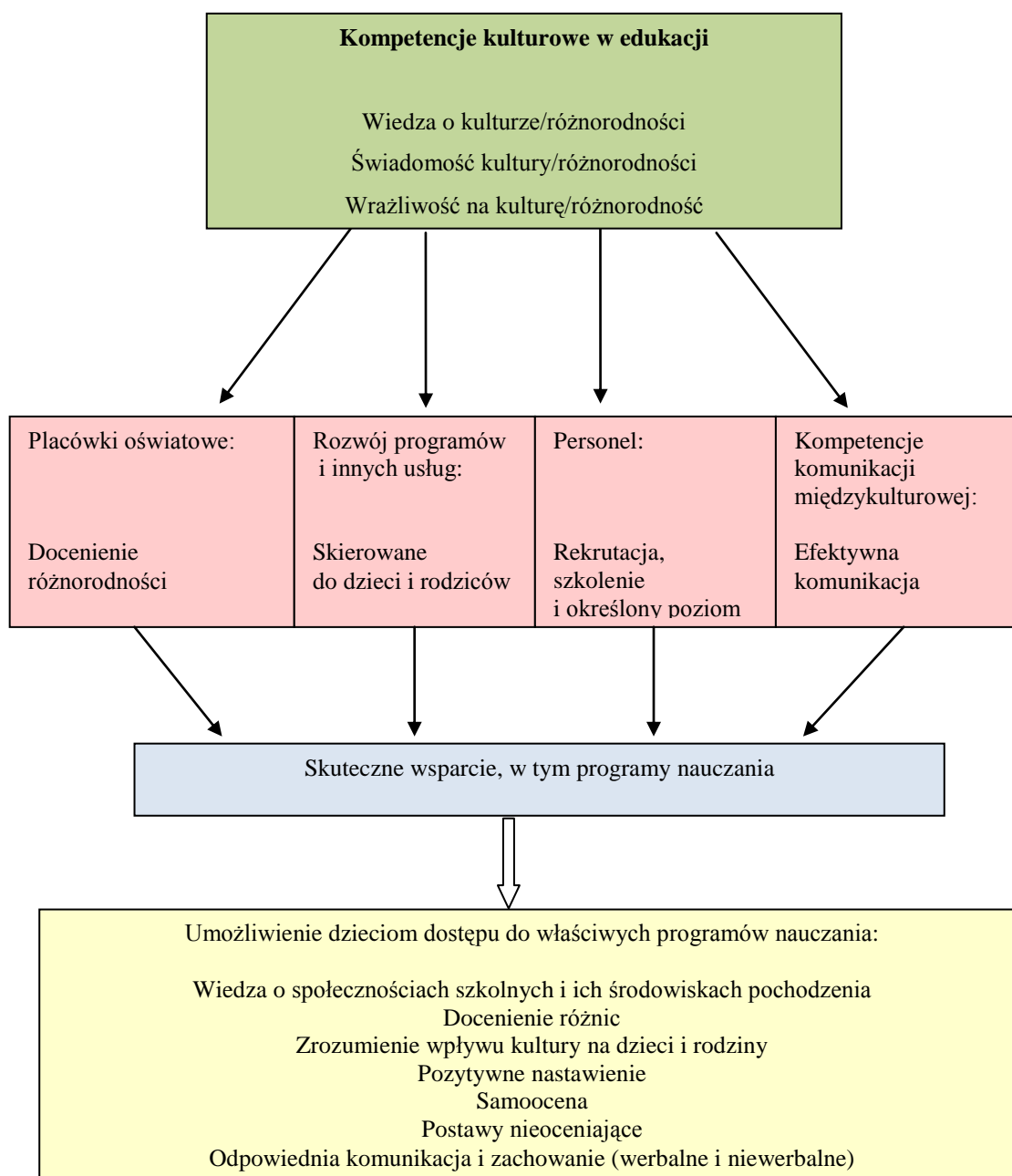
## Konceptcja kultury jako góry lodowej



Zródło: AFS Orientation Handbook, AFS Intercultural Programs Inc., Nowy Jork, 1984, tom IV, s. 14.

"Kompetencje kulturowe są zbiorem zbieżnych zachowań, postaw i polityk, które łączą się w system, grupy specjalistów i umożliwiają systemowi oraz specjalistom efektywne działanie w sytuacjach międzykulturowych" (Cross i in. 1989, na które powołano się w NCCC 2006).

Bycie kulturowo kompetentnym oznacza posiadanie zdolności do skutecznego funkcjonowania w innych środowiskach kulturowych (King i in.). Operacyjnie zdefiniowane kompetencje kulturowe integrują i dostosowują wiedzę na temat osób i grup ludzi do określonych standardów, polityk, praktyk i postaw używanych w odpowiednich środowiskach kulturowych, aby zwiększyć jakość usług i osiągnąć w ten sposób lepsze wyniki (Davis, 1997).



(oparty na modelu wsparcia kompetencji kulturowych rodziny - Husain 2005)

Zdolność postrzegania rzeczy z perspektywy innych ludzi jest istotą kompetencji kulturowych. Wynikają one z wiedzy, świadomości i wrażliwości.

### **Wiedza o kulturze**

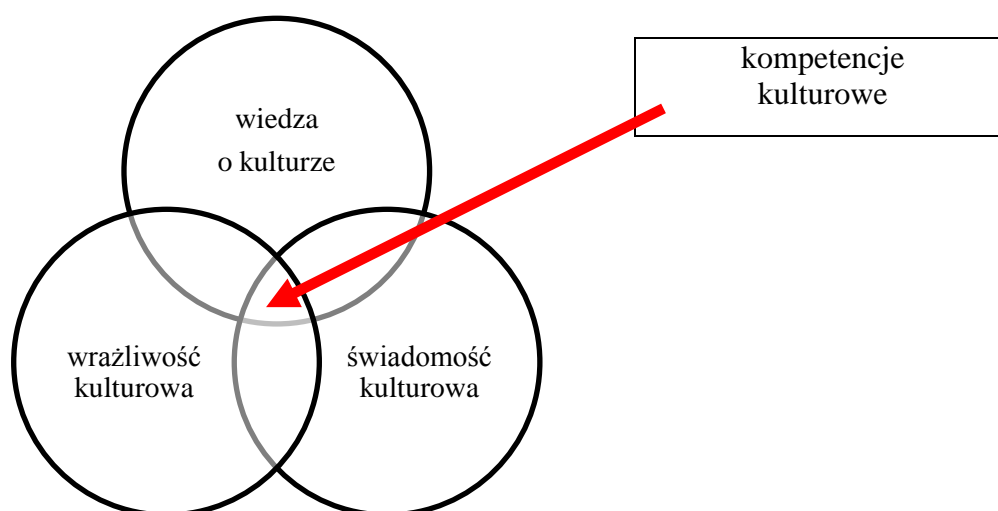
Wiedza o kulturze wymaga poszukiwania informacji o wzorach zachowań kulturowych, systemach wierzeń, wartości, wzorców migracji i historii. Obejmuje ona również zrozumienie charakterystycznej dynamiki oddziaływania kultur na siebie (Husain 2005). Szkoły muszą znać demografię lokalną - na przykład pochodzenie etniczne, język i status społeczno-ekonomiczny.

### Świadomość kulturowa

Szkoły i nauczyciele muszą być świadomi, że kultura jest pojęciem dynamicznym. Muszą kwestionować pogląd, że jedna kultura jest lepsza od drugiej lub że istnieje hierarchia kultur. Wartościowanie i poszanowanie różnorodności poprzez pozytywną i otwartą postawę pozwala nauczycielom przeanalizować różnice kulturowe i ocenić je. Refleksje na temat własnej kultury umożliwiają rozwijanie wrażliwości na inne kultury.

### Wrażliwość kulturowa

Wrażliwość kulturowa to zdolność do zmiany metod pracy i rozwijania umiejętności i strategii, umożliwiających pozytywną pracę w obszarze różnorodności kulturowej (Husain 2005). Dla nauczycieli oznacza to dostosowanie strategii nauczania odzwierciedlających różnorodność i uwzględnienie różnic kulturowych w planowaniu i nauczaniu.



(oparte na Husain 2005)

### Jak kompetencje kulturowe zastosować w klasie?

Informacja o nowych uczniach w szkole daje nauczycielom możliwość znalezienia informacji o środowisku ucznia i odpowiedniego przygotowania klasy i szkolnych kolegów. W klasie można zaprezentować mapę kraju pochodzenia nowego ucznia i umieścić dwujęzyczne napisy na tablicach. Nowi koledzy mogą się dowiedzieć, jak powiedzieć "Dzień dobry, nazywam się ..." w jego języku. Historia, geografia i przedmioty matematyczno-przyrodnicze mogą skupić się na aspektach jego kraju pochodzenia. Takie proste strategie pokazują, że kultura i język nowego ucznia są cenione i szanowane i dlatego pojawiają się w programie nauczania.

Dobłą praktyką jest nie tylko powitanie nowych uczniów w szkole. Tam gdzie różnorodność jest naprawdę ceniona, program nauczania i środowisko szkolne odzwierciedla różnorodność językową i kulturową uczniów obecnych w szkole, sytuując tematykę lekcji w kontekście globalnym. Program

nauczania korzysta z doświadczeń uczniów szkoły, wiedzy rodziców i członków lokalnej społeczności. Różnorodność powinna być wpisana w program nauczania, a nie ograniczać się tylko do jednorazowych symbolicznych lekcji. Program powinien uświadamiać wielość kultur, pokazywać, że nie ma hierarchii kultur (jedna kultura nie jest z natury "lepsz" lub "ważniejsza" niż inna) i ukazywać pozytywny wizerunek różnych grup społecznych (Zaczerpnięte z Bednall i in. 2007).

Ważne jest, aby nie czynić sobie wcześniejszych założeń, dotyczących kultury i języka nowych uczniów. Szkoła może czynić ustalenia, dotyczące przywitania nowej rodziny słowackiej, która w rzeczywistości jest romską i mówi w języku romskim. Rodzina z buddyjskiego kraju może wyznawać islam i szkoła może zorganizować dla uczniów miejsca do modlitwy. Umiejętność posługiwania się językiem nie gwarantuje umiejętności czytania i pisania. Członkowie rodziny mogli nie mieć dostępu do edukacji lub język używany w domu nie ma swojej wersji pisemnej.

Odpowiedzialność za kompetencje kulturowe spoczywa na wszystkich pracownikach, ale to dyrektor szkoły musi upewnić się, że nauczyciele są wrażliwi na kwestie kulturowe, a ich praca to odzwierciedla.

Dyrektor szkoły wraz z zespołem nauczycieli buduje etos szkoły, promujący pozytywne aspekty różnorodności kulturowej. Bez względu na to, jak jednokulturowa może być szkoła, pozytywny wpływ różnorodności kulturowej powinien przenikać placówkę. Dyrektor odpowiada za zwiększenie świadomości i kompetencji pracowników w kwestiach kulturowych.

Co najmniej jedna osoba powinna odpowiadać za kwestie równości i różnorodności w placówce. Rolą nauczyciela jest zaplanować i prowadzić lekcje, które obejmują program nauczania przy jednoczesnym uwzględnieniu różnorodności kulturowej i językowej w grupie szkolnej i szerszej społeczności. W Polsce proces planowania zajęć wspiera pedagog szkolny.

Wiele szkół w Unii Europejskiej zatrudnia dwujęzycznych nauczycieli i dwujęzycznych asystentów. Ich rolą jest pomoc wychowawcom i wsparcie dla uczniów, którzy przybyli do nowego kraju, szkoły i którzy uczą się nowego języka. Dwujęzyczni asystenci mogą również zapewnić wsparcie w spotkaniach z rodzicami.

Załącznik 4 zawiera szczegółowy podział obowiązków w zakresie wielokulturowości w polskich szkołach.

#### **Studium przypadku 2: Wszystko o mnie**

W Szkole Podstawowej w Cambridge stosowane jest ćwiczenie „**Wszystko o mnie**”, w celu zbadania podobieństw i różnic, które wynikają z wielu czynników, w tym różnorodności kulturowej, etnicznej, rasowej, religijnej, płciowej oraz z niepełnosprawności. W ten sposób szkoła jest w stanie docenić tożsamości narodowe, regionalne, religijne i etniczne występujące w Wielkiej Brytanii i pomyśleć o życiu ludzi mieszkających w innych miejscach i czasach, o osobach kierujących się różnymi

wartościami i zwyczajami.

Dzieci i dorośli zostali poproszeni o wykonanie z tektury i ozdobienie pudełka, w którym będą przechowywane obrazy i przedmioty odzwierciedlające ich życie. Dorośli otworzyli swoje pudełka i mówili o tym, jakie przedmioty w pudełkach odnoszą się do ich osobowości lub tożsamości – kim jestem? Dzieci spędzały czas oglądając pudełka swoje i przyjaciół, omawiając przedmioty, które były bardzo podobne lub różne od innych w grupie. Dzieciom ułatwiono zrozumienie pojęcia tożsamości, tego, kim lub czym jesteśmy:

Osobowość – jaki jesteś, np. pełen humoru, zrzędlawy, spokojny, nieśmiały i inteligentny;

Tożsamość – kim jesteś: imię i nazwisko, płeć, rasa / kultura czy religia.

Dzieci pracujące w parach poznawały książkę "Dzieci Wielkiej Brytanii takie, jak ja". Klasa skupiła się na dziecku romskim, dziecku z niepełnosprawnością i jednym innego pochodzenia etnicznego. Dyskusja pozwoliła uzyskać odpowiedzi na pytania: Co wiemy o tożsamości tych dzieci? Czy ich tożsamość jest podobna różni się od naszej? Dzieci następnie przygotowały strony książki pod tytułem "Wszystko o mnie," luźno opartej na "Dzieci w Brytanii takie, jak ja". Na kartach książki umieściły informacje o sobie:

Moja historia

Marzenia na przyszłość

Ważne wydarzenia w moim życiu

Co lubię robić

Ważne dla mnie osoby

W co wierzę

Ulubione rzeczy

Struktura stron była elastyczna, aby uruchomić kreatywność dzieci i zawierała zdjęcie każdego dziecka. Na przedniej i tylnej okładce znalazły się 2 zdjęcia całej klasy, jedno w mundurkach szkolnych, drugie w strojach, które odzwierciedlają tożsamość albo osobowość dzieci.

**Rezultaty projektu:** wzrost samooceny dzieci; rozwinięta świadomość ich wartości jako jednostki; umiejętność opisanie aspektów ich tożsamości i osobowości.

**W jaki sposób Twoja szkoła zachęca uczniów do odkrywania podobieństw i różnic kulturowych?**

Przykład materiału, który można wykorzystać w ćwiczeniu: Wszystko o mnie. Poniższa wersja jest w języku urdu, ale można ją dostosować do innych języków.

میرے بارے میں  
All About Me  
Urdu

اس جگہ کو نوٹ کرنے کے لئے استعمال کریں یا اپنی تصویر بنائیں  
Please use this space to stick a photo or draw a picture of yourself!

نام .....  
Name .....

کلاس .....  
Class .....

### Co oznacza imię i nazwisko?

Systemy nazywania osób są różne w różnych krajach. W języku chińskim nazwisko zawsze znajduje się na pierwszym miejscu, imię następuje po nim. W języku arabskim imię pochodzi od imienia ojca i dziadka, dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W niektórych językach przyrostek przy nazwisku wskazuje, czy chodzi o kobietę, czy o mężczyznę, żonatego/zamężną lub stanu wolnego. W niektórych kulturach kobieta przyjmuje nazwisko męża; w innych nie (Pearce 2002 jest przydatnym przewodnikiem systemów nazywania osób).

### Ćwiczenia

Ćwiczenie, wzbogacające kompetencje kulturowe (Goode 2004, zobacz Załącznik 2) przeprowadzane jest w dwóch etapach. W pierwszym ćwiczeniu nauczyciele proszeni są o podanie przykładów stwierdzeń czy zachowań, odpowiadających opisowi.

<b>Ciągłość kompetencji kulturowych (1)</b>	
<b>Podaj przykłady wypowiedzi lub zachowań, które odpowiadają opisowi</b>	
<b>Niszczycielstwo kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Różnice postrzegane są jako problem; identyfikują jedną wyższą kulturę	
<b>Niekompetencja kulturowa</b>	<b>Przykłady</b>
Brak świadomości i umiejętności; utrwalanie stereotypów; paternalizm wobec mniejszości	
<b>Kulturowa ślepota</b>	<b>Przykłady</b>
Wszystkie kultury są podobne; kultura nie uwzględnia różnic	
<b>Podstawowe kompetencje kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Rozpoznawanie różnorodności; satysfakcja ze zmiany zachowania	
<b>Kompetencje kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Akceptowanie, rozumienie i docenienie różnorodności; poszukiwanie opinii różnych grup	
<b>Biegłość kulturowa</b>	<b>Przykłady</b>
Aktywne edukowanie mniej poinformowanych; poszukiwanie współdziałania z różnymi grupami	

W drugim ćwiczeniu stwierdzenia, które odpowiadają opisowi są podane, ale wycięte i prezentowane oddzielnie od opisów. Zadaniem uczestników jest umieszczenie stwierdzeń w odpowiednim miejscu. Ćwiczenie to umieszczone jest w Załączniku 2, w którym prezentowane są stwierdzenia wraz z odpowiednim opisem.



## 4 Kultura i pokrewne koncepcje

Na użytek niniejszego przewodnika, wyróżniono cztery aspekty kultury: religię, tożsamość, tradycję, pochodzenie etniczne i narodowościowe. Każdy aspekt jest zdefiniowany, a następnie proponowane są działania mające na celu podniesienie świadomości nauczycieli (niektóre mogą być zastosowane w czasie lekcji). Natomiast studium przypadku prezentuje dobre praktyki. Mimo, że cztery główne aspekty omawiane są oddzielnie, część informacji powtarza się, aby podkreślić różne aspekty kultury.

Zastanów się nad własną tożsamością kulturową oraz postawami i zadaj sobie następujące pytania:

*Kim jestem? Co reprezentuję?*

*Jakie są moje wartości - kulturowe, osobiste i związane z pracą?*

*Jak te wartości pozwalają mi zobaczyć innych?*

*Co ma na mnie wpływ?*

*Dlaczego zachowuję się/reaguję w określony sposób?*

*Jakie mam kulturowe ramy odniesienia?*

### 4.1 Religia

Religia może być zdefiniowana<sup>2</sup> jako wiara w życie duchowe i jednego lub kilku bogów; szczególny system wiary i kultu; zbiór wartości i przekonań, który wyznacza moralny ład określający nasze zachowanie. Cechy te odnoszą się jednakowo do ludzi wierzących i niewierzących.

#### Działania

Wszystkie działania mogą być dostosowane do różnych grup wiekowych. Na przykład, porównanie miejsc kultu w X1 i X2 może skupiać się wyłącznie na obrazach różnych budynków, zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz. Starsze dzieci, mogą zostać poproszone o przeanalizowanie znaczenia poszczególnych funkcji każdego budynku. Przykładowe działania:

- Wykaz głównych religii i ich charakterystyki;
- Miejsca kultu - obrazy i nazwy;
- Porównawcze quizy / ćwiczenia;
- Podobieństwa i różnice;
- Nawiązanie do historii;
- Wizyty w miejscach kultu.

#### Studium przypadku 3

Dyrektor Szkoły Podstawowej Kościoła Anglikańskiego był zaniepokojony przejawami nietolerancji w lokalnej społeczności i niską wiedzą uczniów o innych religiach. Dyrektor poprosił przewodniczącego Rady Rodziców, który był także miejscowym wikarym Kościoła Anglikańskiego, aby pomógł w zorganizowaniu wycieczek do miejsc kultu i rozmów z duchownymi innych religii.

Uczniowie w wieku 5 i 6 lat odwiedzili lokalny kościół, meczet, Gurdwarę (świątynię Sikhów) i synagogę. W każdej świątyni duchowny wyjaśnił kluczowe pojęcia, a także podkreślił podobieństwa oraz pewne różnice między głównymi religiami. Po wizytach uczniowie przygotowali prezentację i w czasie szkolnego apelu, w którym uczestniczyli również rodzice, opowiadali o tym, czego się

<sup>2</sup> Definicje w tej części oparte są na Słowniku Oxford: [www.oxforddictionaries.com](http://www.oxforddictionaries.com) or the Longman Dictionary of Contemporary English

nauczyli.

**Co robi Twoja szkoła w celu zwiększenia świadomości uczniów w dziedzinie podobieństw i różnic pomiędzy religiami?**

Poniższe ćwiczenie może być wykorzystywane przez nauczycieli w celu zbadania ich własnej wiedzy i świadomości, ale nadaje się również do stosowania podczas lekcji. Jest to w istocie ćwiczenie porównawcze i uczniowie wkrótce zdadzą sobie sprawę, że jest kilka odpowiedzi na każde pytanie oraz że istnieje wiele podobieństw między głównymi religiami.

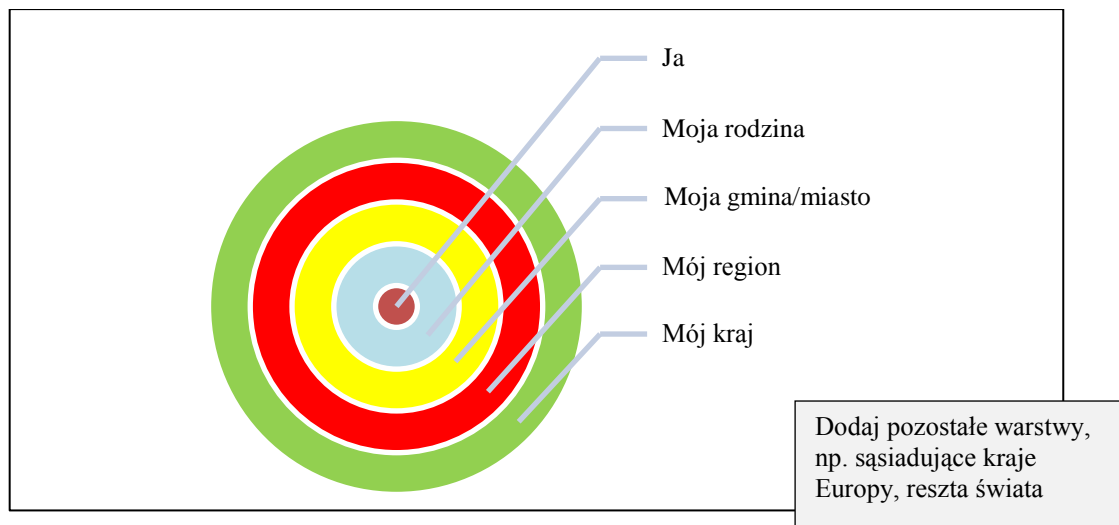
<b>Ćwiczenie: Nazwy religii (dyskusja w parach lub grupach)</b>	
Ma jednego Boga.	
Ma osobowego/ziemskiego posłańca.	
Wyznawcy mogą oddawać cześć w specjalnym budynku.	
Ma wyznawców w wielu krajach świata.	
Posiada specjalne święta w ciągu roku.	
Niektórzy wyznawcy są uznawani za proroków (bardzo ważni i mądrzy).	
Opowiada się za okresem postu.	
Posiada specjalną świętą księgę.	
Jeden dzień w tygodniu jest bardzo ważny dla oddawania czci.	
Wyznawcy modlą się w szczególnym czasie.	
Promuje ideę miłosierdzia.	
Istnieją specjalne miejsca (zakony, klasztory), które osoby głęboko wierzące mogą wybrać na swoje miejsce zamieszkania.	
Zachęca się wyznawców, aby uczestniczyli w pielgrzymkach do jednego lub kilku szczególnych miejsc.	
Posiada specjalny symbol.	

#### **4.2 Tożsamość**

Tożsamość to określenie, kim lub czym osoba lub rzecz/idea jest. Termin ten obejmuje świadomość historii rodziny, środowiska, religii, języka, tradycji, zwyczajów, obrzędów, ubierania się. Ważne jest, aby uświadomić sobie, że nasza tożsamość nieuchronnie zawiera niektóre lub każdą z pozostałych cech chronionych: wiek, niepełnosprawność, płeć, orientację seksualną, tożsamość płciową, a dla dorosłych - małżeństwo i ciążę/macierzyństwo.

**Działanie** (dyskusja, lektura, praca z Internetem, itp., których efektem jest prezentacja).

**Kim jestem?** Proste ćwiczenie oparte na modelu cebuli, w którym każda warstwa reprezentuje kolejny poziom badania.



Ćwiczenie to można łatwo wykorzystać do opisu innych aspektów tożsamości; na przykład rodzina mojej matki, ojca, dziadkowie, kuzyni w innym kraju, itp. Daje to możliwość poznania różnych obszarów geograficznych, języków i kultur.

**Ćwiczenie: Miesiąc historii Czarnoskórych (obchodzony w październiku każdego roku)**

**Miesiąc historii Czarnoskórych - praca grupowa poświęcona Prawom Obywatelskim**

**Czarnoskórych w latach 60-tych XX wieku**

- Podziel klasę na 4 grupy. Każdemu członkowi grupy przydziel numery od 1 do 4.
- W sali komputerowej połącz wszystkie osoby z numerami 1, 2, 3 i 4 w grupy. Jedynkom przekaz formularz, dotyczący Martina Luthera Kinga; dwójkom Rosy Parks; trójkom Boba Marleya, czwórkom Langstona Hughesa.
- Uczniowie szukają informacji w Internecie i wypełniają karty pracy. Mogą współpracować i dzielić się tym, co znajdują, ale każde dziecko musi uzupełnić swój własny arkusz.
- Po powrocie do klasy uczniowie pozostają w tych samych grupach i przygotowują krótką biografię osoby, którą poznali.
- Teraz poproś uczniów, by wrócili do swoich pierwotnych grup, tak, aby każda grupa obejmowała numery od 1 do 4.
- Daj każdej grupie kartę A3. Uczniowie po kolei czytają przygotowane przez siebie biografie, podczas gdy reszta grupy słucha. Następnie grupa musi zdecydować, jakie są trzy najważniejsze fakty z każdej biografii.
- Grupy przekazują informacje zwrotne na temat zanotowanych przez siebie faktów pozostałym uczniom w klasie - czy grupy mają takie same informacje? Co uważamy za kluczowy fakt w poszczególnych historiach?

**Martin Luter King**



<b>Data urodzenia</b>	
<b>Miejsce urodzenia</b>	
<b>Rodzice</b>	
<b>Rodzeństwo</b>	
<b>Wykształcenie</b>	
<b>Rodzina</b>	
<b>Z czego jest znany</b>	
<b>Data śmierci</b>	
<b>Powody śmierci</b>	

Możliwe inne działania:

- Ćwiczenia wykorzystujące zdjęcia, drzewa genealogiczne, itp.;
- Quizy;
- Wizyty w szczególnych miejscach, np. muzeach;
- Opowiadania, filmy;
- Muzyka, sztuka, literatura.

#### **Studium przypadku 4**

W wiejskiej szkole podstawowej z dominującą jednokulturową klasą średnią posługującą się jednym językiem, postanowiono podjąć działania, aby włączyć kwestie różnorodności do programu nauczania. Poproszono wszystkie dzieci, aby do pudełek po butach włożyły zdjęcia i przedmioty, które miały dla nich szczególne znaczenie. Przedmiotami mogły być zabawki, pamiątki, ubrania, czy cokolwiek innego. Dzieci następnie pracowały nad prezentacją lub wystąpieniem, uzasadniającymi dlaczego wybrały te przedmioty. Nauczyciele wykorzystali podobieństwa i różnice, aby porozmawiać o różnych rodzinach i społecznościach. Poproszono rodziców, aby opowiedzieli uczniom o szczególnych aspektach ich historii. Zwrócono się do uczniów o zbadanie historii ich rodzin, począwszy od rodziców i dziadków, a następnie dalszej rodziny.

Dzięki temu okazało się, że choć wiele rodzin mieszka we wsi od pokoleń, to inne stosunkowo niedawno przybyły do Wielkiej Brytanii jako uchodźcy wojny 1939/45. Jedna rodzina postanowiła wykorzystać tę okazję, aby powiedzieć swojemu dziecku, że zostało adoptowane - i dała mu możliwość poszukania jego biologicznych rodziców. Kolejne dziecko odkryło, że miało wujków w Anglii i we Francji, którzy byli maszynistami. Niektóre rodziny miały powiązania z innymi częściami świata - na przykład dziadek pracował na plantacji herbaty w Indiach. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie mieli krewnych w różnych krajach.

**Jak Ty możesz wykorzystać historię rodziny do odkrywania podobieństw i różnic kulturowych?**

#### **Studium przypadku 5**

Uczniowie szkoły średniej w Londynie pochodzący z Karaibów uczestniczyli w sponsorowanym przez rząd programie, który miał na celu podniesienie osiągnięć edukacyjnych. Dwoch lokalnych filmowców uczyło uczniów przeprowadzania wywiadów i robienia filmów. Uczniowie następnie filmowali wywiady ze starszą społecznością, skupiając się na tym, jak w ciągu ostatnich 30-40 lat zmieniło się życie. Ich praca zdobyła nagrodę Archiwum Narodowego, a obecnie stanowi część historycznych zapisów, dotyczących Londynu. W następnym roku kolejna grupa uczniów badała rolę

i wkład czarnoskórych marynarzy we flotach królewskiej i handlowej.

**W jaki sposób Twoja szkoła wykorzystuje historię lokalnej społeczności do odkrywania kultury?**

### 4.3 Tradycja

Tradycja może być zdefiniowana jako przekazywanie zwyczajów i wierzeń z pokolenia na pokolenie, ugruntowany zwyczaj lub wierzenie, które było przekazywane z pokolenia na pokolenie, lub nawet zestaw dziedzicznych, powtarzanych zachowań i działań, które są wspólne dla danej społeczności.

#### Studium przypadku 6

Wiejska szkoła podstawowa wykorzystwała miesiąc historii Cyganów, Romów i pracowników migrujących – GRTHM, który przypada w czerwcu, aby skupić się na kulturze i historii pracowników migrujących. Dwóch nauczycieli uczestniczyło w warsztatach organizowanych przez władze lokalne, a następnie prowadzili oni przez tydzień zajęcia dla całej szkoły. Uczniowie poznali tradycje, historię, muzykę, sztukę i rzemiosło, jak np. wykonywanie papierowych kwiatów i klamerek do ubrań. Wszyscy uczniowie mieli okazję zwiedzić muzeum romskie, w którym dowiedzieli się o vardos (tradycyjnych wozach konnych) oraz nowoczesnych przyczepach, a także innych aspektach życia pracowników migrujących.

Działania tygodnia GRTHM miały istotny wpływ na społeczność lokalną. W spotkaniu końcowym uczestniczyli rodzice obu społeczności, pracowników migrujących i osiadłych, którzy chwalili szkołę i potwierdzili chęć pomocy w kolejnych imprezach GRTHM. To kontrastowało z napięciem między obiema społecznościami od czasu utworzenia sześć lat temu obozowiska pracowników migrujących na obrzeżach miejscowości.

**W jaki sposób Twoja szkoła włącza tradycje społeczności do programu nauczania?**

Szkoły, w których są obecne bardzo różne populacje, świętują wydarzenia najważniejsze dla różnych kultur. Kalendarz szkolny zawiera wydarzenia zaplanowane na cały rok.

#### Studium przypadku 7

Na przykład, święto Newroz (obchody kurdyjskiego Nowego Roku) jest okazją do poznania historii, języka, stroju i tradycyjnego tańca. Podczas uroczystości prezentowane są relacje z innych działań. Lekcje sztuki są wykorzystywane do przedstawiania tańców i kostiumów. Lekcje literatury pozwalają spojrzeć na tradycyjne kurdyjskie opowieści, podania ludowe i porównać je z opowieściami ludowymi z innych krajów i kultur.

**W jaki sposób Twoja szkoła zachęca do działań interdyscyplinarnych, które przedstawiają różne tradycyjne święta czy festiwale?**

Zarówno Polska, jak i Wielka Brytania mają swoje opowieści o smokach. Smok w Krakowie na Wawelu jest atrakcją turystyczną i wszystkie polskie dzieci znają go z opowieści. W Wielkiej Brytanii historia o tym, jak Święty Jerzy zabił smoka, także jest znana wszystkim dzieciom.

Pozostałe pomysły na poznanie tradycji:

- Filmy;
- Opowiadania i bajki;
- Muzyka, sztuka, taniec;
- Quizy;
- Podobieństwa i różnice;



- Ważne uroczystości np. Diwali, Boże Narodzenie, Eid i inne;
- Karnawał w Notting Hill;
- Zaproszenie do szkoły rodziców lub starszych osób z różnych społeczności, aby porozmawiać o tradycjach.

### Studium przypadku 8

W jednej ze szkół gimnazjalnych w Polsce występuje duża grupa uczniów romskich. Jeden z nauczycieli, który pracuje z uczniami romskimi i ich rodzinami, prowadzi po zajęciach zespół, w którym uczniowie z tej szkoły i innej szkoły podstawowej wykonują tradycyjne romskie tańce i piosenki. W zespole występują chłopcy i dziewczęta. Grupa taneczna występowała na imprezach lokalnych i regionalnych. Dwóch wykonawców, piosenkarka i tancerz, występowali w regionalnych i krajowych konkursach telewizyjnych. Rodzice romscy pomagają uczyć tradycyjnych pieśni i tańców.

**W jaki sposób Twoja szkoła rozpoznaje i zachęca do działań kulturowych?**

### 4.4 Pochodzenie etniczne i narodowe

Pochodzenie etniczne może być zdefiniowane jako fakt lub stan przynależności do grupy społecznej, która ma wspólną tradycję narodową i kulturową. Jest to sposób definiowania grupy ludzi, wynikający z kombinacji cech, w tym koloru skóry, języka, kraju pochodzenia, narodowości, religii, tradycji, a także samoidentyfikacji; może obejmować historię, literaturę i sztukę. Narodowość określa status przynależności do określonego narodu przez pochodzenie, urodzenie lub naturalizację i jest często, lecz nie zawsze, związana z krajem urodzenia danej osoby. Osoby mające wspólne pochodzenie, język, historię, czy tradycję często tworzą naród.

Język odgrywa ważną rolę w określeniu tożsamości narodowej. Jednakże język jest zjawiskiem dynamicznym. Język polski zapożyczył słowa z wielu innych języków. Czy znasz pochodzenie słów w poniższym wykazie? (Odpowiedzi w Załączniku 10)

**Ćwiczenie: Słowa zapożyczone do języka polskiego; Czy wiesz, z których języków te słowa zostały zapożyczone?**

<i>Słowo</i>	<i>Język</i>	<i>Słowo</i>	<i>Język</i>
admirał		alkohol	
algebra		kamuflaż	
bungalow		dentysta	
gitara		lunch	
magazyn		sport	
piknik		wanilia	
robot		zero	
szampon		tornado	

We wszystkich językach występują zapożyczenia. Skupiając się na nich, pokazujemy, że to, co jest inne, nie jest zagrożeniem.

Język miesiąca: dzieci odpowiadają w czasie sprawdzania listy obecności używając języka, którym posługuje się część uczniów w szkole. Co miesiąc język jest zmieniany, początkowo są to języki społeczności szkolnej, z biegiem czasu pojawiają się też inne języki.

Opowiadania i wiersze z innych krajów i kultur są dobrym sposobem na zbadanie podobieństw i różnic. Program nauczania języka angielskiego do jednego z egzaminów w Wielkiej Brytanii zawiera sekcję poezji innych kultur, dając uczniom szansę na czytanie poezji, na przykład, pisarzy afrykańskich i azjatyckich.

Dni różnorodności: w wybranym dniu eksponuje się grupę etniczną lub narodowościową, prezentując jej kulturę, język, religię i inne aspekty.

Prelegenci z różnych wspólnot są proszeni o wystąpienia na spotkaniach lub podczas dni różnorodności. Mówią o swojej historii, kulturze, narodowości i języku.

Muzyka i sztuka innych kultur.

### Studium przypadku 9

Prezenter w telewizji i radiu BBC, Hardeep Singh Kohli ma korzenie sikhijskie. Ukończył szkołę i uniwersytet w Glasgow. Mówi ze szkockim akcentem i często odwołuje się do swojej podwójnej tożsamości. Nosi turban, aby pokazać, że jest Sikhem, ale też czasami nosi kilt, aby pokazać, że jest dumny z bycia Szkotem.

**Czy ubrania, które nosisz mogą manifestować Twoją tożsamość?  
Jakie inne rzeczy tworzą Twoją tożsamość?**

### Narodowość

Narodowość jest przynależnością do danego narodu poprzez pochodzenie, urodzenie lub naturalizację. Osoby, które mają wspólne pochodzenie, język, historię i tradycję często stanowią naród. Narodowość danej osoby jest zazwyczaj, ale nie zawsze, związana z jej krajem urodzenia.

### Ćwiczenie: jak rozumiemy pojęcie kultura?

**Cel główny: Zrozumienie znaczenia słowa "kultura" na podstawie analizy kultury naszego kraju wg Modelu Cebuli Geerta Hofstede'go.**

#### Cele szczegółowe:

- zrozumienie znaczenia słów: wartość, rytuał, bohater, symbol;
- dostrzeganie różnic i podobieństw pomiędzy rytuałami, bohaterami, symbolami w swojej szkole, w swoim regionie, kraju;
- zrozumienie, że należy szanować i pielęgnować różnorodność;
- wykorzystanie elementów Modelu Cebuli G. Hofstede'go do analizy kultury innych krajów.

#### Plan:

Nauczyciel i uczniowie analizują słowa zawarte w „Diagramie cebuli”. Uczniowie są dzieleni na 4 grupy i używając „Diagramu cebuli”, opisują tylko jeden z aspektów kultury: szkołę, region lub kraj.

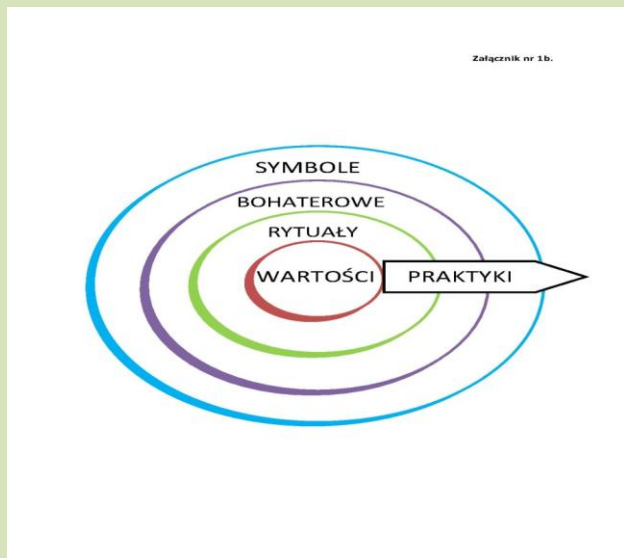
Uczniowie porządkują zapisane treści, tworząc mapę pojęciową, prezentują pomysły, analizują i porównują zapisy z innymi grupami.



W trakcie dyskusji klasowej zwracają uwagę na różnorodność sporządzonych map pojęciowych ujmujących zagadnienia z zakresu kultury. Na zakończenie zajęć każdy uczestnik podaje przykład jednej WARTOŚCI, która dla niego jest najważniejsza (wykorzystujemy „Diagram cebuli”).

Model cebuli Geerta Hofstede`go odnosi się przede wszystkim do kultury narodowej. Przedstawia on przejawy kultury na różnych poziomach.

<b>Symbole</b>	słowa, gesty, obrazy i przedmioty wyróżniające daną kulturę, np. architektura, budynki, ubiór, moda
<b>Bohaterowie</b>	historyczni, współcześni lub fikcyjni
<b>Rytuály</b>	zachowania, rytuały zbiorowe i indywidualne, takie jak: sposoby witania się, chodzenie na zakupy, formy spędzania czasu wolnego np. kibicowanie klubowi sportowemu, ceremonie religijne, udział w lokalnych i ogólnokrajowych uroczystościach
<b>Praktyki</b>	szersza kategoria, czytelne i trafnie interpretowane oraz rozpoznawalne raczej tylko przez członków danej kultury
<b>Wartości</b>	stanowią fundament kultury. Kształtowane od wczesnego dzieciństwa w rodzinie i w najbliższym otoczeniu, są jej jądrem – rdzeniem. Możemy je definiować jako skłonności do dokonywania określonych wyborów





## 5 Komunikacja

Komunikacja definiowana jest jako sposób wymiany informacji czy uczuć poprzez mówienie, pisanie lub używanie innych mediów. W placówkach oświatowych komunikacja odbywa się między uczniami, rodzinami, nauczycielami, innymi pracownikami szkoły i władzami lokalnymi. Kiedy w szkole występuje społeczność zróżnicowana kulturowo i językowo, przejrzystość komunikacji jest szczególnie istotna.

### Komunikacja z rodzicami i rodzinami

Bardzo ważne jest budowanie więzi i zaufania z rodzicami. Efektywne strategie:

- Spraw, aby rodzice czuli się mile widziani w szkole;
- Bądź cierpliwy; rodziny mogą nie być w pełni świadome tego, czego się od nich oczekuje;
- Przeznacz na spotkania więcej czasu, niż to jest zwykle potrzebne;
- Bądź przygotowany, aby zadać więcej pytań w celu uzyskania potrzebnych informacji;
- Zapisuj informacje, ponieważ niektórzy ludzie mają lepsze umiejętności czytania, niż rozumienia wypowiedzi ustnej;
- Sprawdź zrozumienie przekazanej informacji;
- Zaoferuj wsparcie w relacjach z lokalną społecznością;
- Skorzystaj z pomocy tłumacza;
- Zapewnij ulotki i objaśnienia w różnych językach;
- Na spotkaniach z rodzinami, które tego potrzebują, dodaj do każdej pisemnej informacji jej wizualizację;
- Zaangażuj rodziców w działania międzykulturowe;
- Zaproś rodziców do uczestnictwa we wspólnych sesjach nauki z ich dziećmi.

Rodziny z innych kultur mogą nie znać systemu edukacji, którego elementem mają się stać i ważne jest, żeby rozumieli, w czym biorą udział. W Wielkiej Brytanii uczniowie automatycznie przechodzą z klasy do klasy, bez względu na poziom ich osiągnięć edukacyjnych. W związku z tym, rodzice mogą być zdezorientowani, jeśli wzywa się ich w celu omówienia trudności w nauce dziecka tuż po przejściu do następnej klasy. W innych krajach istotne są postępy uczniów w nauce, a "przejście" do następnej klasy zależy od oceny końcowej lub egzaminu na koniec roku szkolnego.

Niektórzy rodzice mogą niechętnie angażować się w działania szkoły. Może to wynikać ze złych osobistych doświadczeń szkolnych; niskiego poziomu wykształcenia; poczucia zastraszania przez szkoły; pracy zawodowej (np. zmianowość); lub po prostu bardzo małego zainteresowania tym, co dzieje się w szkołach.

Pomocne może być myślenie w kategoriach 3-częściowego cyklu: zachęcać, angażować i włączyć:



- Zachęcanie “niezaangażowanych rodziców”:
  - pikniki;
  - indywidualne konsultacje z rodzicami;
  - poszukiwanie różnych metod komunikowania się;
  - zapraszanie rodziców do udziału w przedstawieniach – wzbudzanie u nich poczucia dumy;
  - pozytywne informacje zwrotne na temat zaangażowania.
- Angażowanie rodziców:
  - sprzedaż ciasta – zaprosz rodziców do współpracy;
  - międzynarodowe wieczory/tygodnie;
  - regularne informacje zwrotne na temat osiągnięć dzieci, szczególnie, jeśli opinia jest pozytywna.
- Włączanie rodziców:
  - dzielenie się umiejętnościami (przygotowywanie potraw, pieczenie) ze społecznością szkolną;
  - roczny kalendarz imprez, przygotowywanych z rodzicami i obchodzonych jako wspólne wydarzenie szkolne.

#### **Studium przypadku 10**

Szkoła gimnazjalna w Anglii była zaniepokojona tym, że wielu uczniów - chłopców nie osiągało wyznaczonych celów edukacyjnych. Opiekunowie roku stwierdzili, że przyczyną jest brak wsparcia w nauce ze strony rodziców, zwłaszcza ze strony ojców, którzy byli mniej skłonni niż matki, aby przyjść do szkoły. Opiekunowie roku zorganizowali dzień "Synowie i ojcowie" skoncentrowany na sporcie i ćwiczeniach zespołowych. Szkoła zaoferowała grill i napoje bezalkoholowe i stworzyła okazję do rozmowy z ojcami na temat znaczenia ich wsparcia. Informacja zwrotna od chłopców i ojców była zdecydowanie pozytywna i szkoła odnotowała poprawę podejścia chłopców do nauki, z wyraźnym wzrostem osiągnięć wyników nauczania. Dzień "Synowie i ojcowie" wpisany został do szkolnego kalendarza.

#### **Jakie działania podejmuje Twoja szkoła, aby zaangażować rodziców?**

Nie wszyscy rodzice potrafią czytać i pisać, dlatego komunikacja oprócz pisemnej powinna obejmować rozmowy telefoniczne i spotkania twarzą w twarz, np. spotkanie nauczycieli z rodzicami w szkole i na placu zabaw przed lub po zakończeniu lekcji. Dzieci i rodziny, które dopiero uczą się języka angielskiego/polskiego mogą korzystać również z alternatywnych metod komunikacji, na przykład:

- Plakaty w odpowiednich językach;

- Informacje dwujęzyczne;
- Symbole i znaki;
- Książki, zarówno dwujęzyczne oraz w języku kraju pochodzenia;
- Informacje internetowe;
- Wyjaśnienie w ich własnym języku;
- Werbalne - spotkania i rozmowy telefoniczne;
- Niewerbalne – gesty.

### **Pomysły na lekcje**

#### **Ćwiczenie: Moje uczucia**

Cele: Pokazanie, że każda osoba ma uczucia i że możemy czuć się inaczej w takich samych lub podobnych sytuacjach; zrozumienie, jakie są uczucia i że różne uczucia powinny być respektowane; wyrażanie uczuć poprzez pisanie i rysowanie.

Nauczyciel prosi uczniów, aby pomyśleli o czasie, gdy czuli się przestraszeni. W celu rozpoczęcia dyskusji czyta historię lub pokazuje obrazki, przywołujące uczucia. Uczniowie omawiają swoje uczucia w grupach, a następnie każdy uczeń prezentuje swoją sytuację w formie rysunku. W ten sposób można stworzyć kolekcję różnych sytuacji w formie książki, na przykład: "Jestem przerażony, gdy ..." . W cyklu lekcji klasy przygotowują różne książki: "Czuję się spokojny, gdy ...", "Czuję się sfrustrowany, gdy ...".

Nauczyciel i uczniowie omawiają zebrane książki i skupiają się na różnorodności sytuacji i uczuć. Na koniec uczestnicy są proszeni o zilustrowanie wybranego uczucia. Na tej podstawie można stworzyć książkę pod tytułem "Każdy ma uczucia".

#### **Jak to ćwiczenie pomaga w rozwoju dobrych umiejętności komunikacyjnych?**

Dobre umiejętności komunikacyjne są kluczowe dla procesu nauczania. Komunikacja obejmuje także inne obszary:

- Dzielenie się uczuciami, rozwiązywanie problemów;
- Poznawanie nowych ludzi;
- Kształtowanie relacji z innymi ludźmi;
- Uczenie się i nauczanie;
- Tworzenie grup ludzi, którzy chcą osiągnąć ten sam cel;
- Dzielenie się informacjami.

### **Bariery w komunikacji**

Kilka elementów może zakłócić komunikację. Co robi Twoja szkoła, aby przełamać poniższe bariery?

- Przekonania społeczne i polityczne - na przykład: panujące wśród niektórych kultur przekonanie, że dziewczęta i kobiety nie powinny być nauczane, lub że ich edukacja powinna skupiać się tylko na podstawowej umiejętności czytania i liczenia;
- Religia - w niektórych przypadkach rodziny mogą sprzeciwić się, aby ich dzieci uczyły się o innych religiach;

- Język - brak wspólnego języka i brak tłumaczy ustnych i pisemnych są najczęściej identyfikowane jako bariery w komunikacji;
- Kultura i tradycje - z powodów historycznych niektóre kultury mogą żywić głęboką nienawiść do innych krajów i kultur;
- Wartości - brak wspólnych wartości i gotowości do zaakceptowania, że inni mają inne wartości może spowodować niechęć do angażowania się;
- Nieznane/nowe środowisko - sam fakt wyjazdu do innego kraju stwarza obawy, które mogą istnieć do chwili, gdy osoby przybyłe poczują się bezpiecznie w nowej sytuacji.

### **Strategie dla skutecznej komunikacji międzykulturowej**

- Gry wprowadzające nowe nazwy;
- Wielokulturowe zdjęcia - wskazują, co wiesz lub czego możesz się dowiedzieć;
- Słowniki on-line;
- Wielokulturowe i dwujęzyczne książki;
- Arkusze informacyjne dla nauczycieli dotyczące różnych kultur;
- Wiele nazw w klasie we wszystkich używanych w szkole językach;
- Gesty niewerbalne i mimika;
- Proste obrazki dla młodszych dzieci;
- Pakiety informacyjne dla nauczyciela/rodziców (nazwy, zdjęcia, podstawowe słownictwo, gry i zabawy, wspomagające komunikację);
- Przetłumaczone zasoby - standardowe pisma oraz zasoby do wykorzystania w klasie;
- Korzystanie w czasie spotkań z pomocy tłumaczy.

### **Rozwijanie partnerstwa**

**CREDS**, czyli Serwis Hrabstwa Cambridgeshire ds. Równości Rasowej i Różnorodności w Cambridge.

Rolą tej instytucji jest wspieranie dzieci, dla których język angielski jest nowym językiem poprzez:

- współpracę z nauczycielami w celu opracowania odpowiednich strategii nauczania;
- upowszechnianie najlepszych praktyk w szkołach;
- zapewnienie dwujęzycznego wsparcia dla nowych uczniów;
- pomaganie uczniom przybywającym z zagranicy w rozwijaniu umiejętności językowych;
- zapewnienie tłumaczenia dla rodzin, które nie znają języka angielskiego;
- szkolenia na temat równości.

### **Polskie instytucje wspierające:**

- Urząd do spraw Cudzoziemców, Departament Pomocy Socjalnej w Warszawie;
- Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania;
- Departament Strategii i Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Edukacji Narodowej;
- Rzecznik Praw Obywatelskich;

- Fundacje i stowarzyszenia, np. Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej w Warszawie, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej w Warszawie;
- Lokalnie: Urzędy Miast i Gmin, Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne, organizacje charytatywne np. Caritas, asystenci kulturowi w szkołach.

### **Rodziny i szkoły**

W wielu przypadkach dzieci rozwijają nowe umiejętności językowe szybciej, niż ich rodzice. Dzieci często towarzyszą rodzicom i służą tłumaczeniem, gdy członkowie ich rodzin odwiedzają lekarzy, instytucje pomocy społecznej czy inne organizacje.

Czasami rodzice, a w szczególności matki, które prawdopodobnie pozostają w domu i nie pracują, mogą stać się bardziej wyalienowane. Poniższa analiza przypadku pokazuje sytuację, z jaką spotykają się kobiety w tureckiej/kurdyjskiej społeczności w rejonie Cambridge.

#### **Studium przypadku 11: Tureckie rodziny w Cambridge**

**(K. Green, styczeń 2013)**

W badaniu tym zidentyfikowano 129 dzieci mówiących po turecku i 10 mówiących po kurdyjsku w szkołach Cambridgeshire. Są one rozproszone na terenie hrabstwa w 53 szkołach. W skali kraju, uczniowie tureccy są postrzegani jako mniejszość etniczna osiągająca wyniki poniżej swoich możliwości (DCSF marzec 2010 i DFE marzec 2007), co wynika w znacznej mierze z ubóstwa.

Pracownicy CREDS odwiedzili wiele domów, aby dowiedzieć się, co tureckie matki wiedzą o szkole swoich dzieci i pozyskać więcej informacji o ich środowisku. Zorganizowano także wizytę w niedzielnej szkole tureckiej w Cambridge.

#### **WYNIKI:**

Większość matek jest bardzo wyalienowana ze względu na brak znajomości języka angielskiego w połączeniu z ich wiejskim pochodzeniem. Chociaż niektóre z nich mieszkają w Wielkiej Brytanii od wielu lat, nie były w stanie nauczyć się języka. Te, które się go nauczyły, wydają się pochodzić z rodzin lepiej wykształconych i/lub pochodzących z obszarów miejskich w Turcji.

Kobiety bardzo chcą uczęszczać na zajęcia języka angielskiego, ale brak im pewności siebie; niektóre będą w nich uczestniczyć tylko wtedy, jeśli przyjdzie turecki asystent (TA). Te, które uczęszczają na zajęcia, wydają się cieszyć nauką i możliwością kontaktów z innymi kobietami. Pojawia się też kwestia uzyskania zgody męża. W celu uniknięcia rodzinnych konfliktów kilka kobiet powiedziało mężom, że są zobowiązane do uczestnictwa w tych zajęciach.

Większość kobiet nie miała wiedzy nt. szkoły swoich dzieci i nie potrafiła zadawać pytań z powodu bariery językowej. Nie wiedziały o świadectwach szkolnych lub konsultacjach dla rodziców. Jak już zostało to powiedziane, chciały dowiedzieć się więcej. Turecki asystent zabrał do domu kopie świadectw szkolnych i przetłumaczył je. Umówiono konsultacje dla rodziców, w których kobiety wzięły udział wspólnie z tureckim asystentem. Dla niektórych były to pierwsze konsultacje z nauczycielem.

#### **Jak Twoja szkoła komunikuje się z wyalienowanymi rodzinami lub rodzicami?**

Rodziny, które przybywają do nowego kraju będą musiały rozwijać współpracę z różnymi ludźmi i organizacjami. W szkołach podstawowych rodziny głównie kontaktują się z wychowawcą klasy i czasem z asystentem wspomagającym nauczanie.

W szkole średniej uczniowie mają innych nauczycieli do każdego przedmiotu, a rodzice mogą spotkać się z nimi przeważnie raz w roku. Dziecko i rodzina będą mieć największy kontakt z następującymi osobami:

<i>Szkoły średnie w Wielkiej Brytanii</i>	<i>Szkoły w Polsce</i>
Wychowawca - sprawdza obecność raz lub dwa razy dziennie i jest odpowiedzialny za codzienną opiekę.	Wychowawca - odpowiedzialny za świadomość międzykulturową i dodatkowe zajęcia wyrównawcze.
Opiekun roku - ponosi odpowiedzialność pedagogiczną i społeczną za cały rocznik.	Pedagog szkolny – odpowiedzialny za udzielanie pomocy pedagogiczno – psychologicznej, adekwatnej do rozpoznanych potrzeb.
Koordynator EAL - odpowiedzialny za podnoszenie poziomu znajomości języka angielskiego u ucznia, może regularnie widywać ucznia, aż do osiągnięcia przez niego swobody wypowiedzania się w języku angielskim.	Dwujęzyczny asystent (np. asystent romski) - pomaga w odrabianiu zajęć domowych i we współpracy z rodzicami.

W niektórych przypadkach może być pomocne lub nawet niezbędne kierowanie rodzin do lokalnych i krajowych organizacji charytatywnych lub wspierających, na przykład:

**Wielka Brytania:**

- Kościół, meczet, synagoga lub inne miejsce kultu społeczności;
- Kolegium Brytyjskie;
- Narodowe lub lokalne organizacje społeczne, takie jak Forum Społeczności Etnicznych w Cambridge;
- Rada Uchodźców;
- Lokalne instytucje publiczne, takie, jak CREDS;
- Lokalnie oferowane kursy języka angielskiego dla dorosłych (ESOL/angielski jako język drugi lub kolejny);
- Biuro Porad Obywatelskich.

**Polska:**

- Caritas, [www.caritas.pl](http://www.caritas.pl);
- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie;
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej;
- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców, [www.dfkschlesien.pl](http://www.dfkschlesien.pl); [www.tskn.vdg.pl](http://www.tskn.vdg.pl);
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, [www.interwencjaprawna.pl](http://www.interwencjaprawna.pl);
- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Wietnamczyków w Polsce, Warszawa, ul. Marszałkowska 45;
- [www.kontynent-warszawa.pl](http://www.kontynent-warszawa.pl) - na stronie dostępne są informacje na temat instytucji wspierających cudzoziemców oraz informacje o wydarzeniach i imprezach kulturalnych itp.;
- Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, [www.uitp.net.pl](http://www.uitp.net.pl);
- Związek Ukraińców w Polsce, [www.zup.ukraina.com.pl](http://www.zup.ukraina.com.pl);
- Stowarzyszenie Romów w Polsce, [www.stowarzyszenie.romowie.net](http://www.stowarzyszenie.romowie.net);
- Związek Romów Polskich, [www.romowie.com](http://www.romowie.com);
- Polskie Stowarzyszenie Chińczyków, ul. Nadrzeczna 5f, 05-552 Wólka Kosowska;
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Chińskiej, [www.tppch.pl](http://www.tppch.pl);
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce, ul. 22 Lipca 9, 16-500 Sejny, e-mail: [lld@post.pl](mailto:lld@post.pl).

**Studium przypadku 12**

Chłopiec X rozpoczął naukę w szkole podstawowej w Cambridge. Nauczyciel otrzymał informacje na temat jego języka ojczystego oraz pakiet informacyjny od Koordynatora EAL, zawierający zdjęcia/gesty + napisy. Kluczowe miejsca w klasie i w szkole (m.in. toaleta) były

oznakowane i gdy chłopiec przyszedł do szkoły czuł się bezpiecznie. Nauczyciel spotkał się z rodzicami i zaprezentował matce chłopca pakiet powitalny, ponadto zwrócił się do zespołu CREDS i chłopcu X przydzielono nauczyciela asystenta (TA), z którym pracował nad rozwijaniem podstawowych umiejętności językowych. Nauczyciel dysponował podstawowym pakietem gier, do których mogła zostać włączona cała klasa; TA mógł bawić się z chłopcem X rozwijając jego umiejętności językowe. Nauczyciel i koordynator EAL spotkali się z rodzicami chłopca po trzech miesiącach, aby przekazać informację zwrotną na temat jego postępów.

### **Jak Twoja szkoła pomaga nowym uczniom w zaaklimatyzowaniu się?**

#### **Zwróć uwagę**

Nie zakładaj, że poczucie humoru i niewerbalne gesty mają wspólne znaczenie w różnych kulturach. Podczas, gdy Brytyjczycy są bardzo zadowoleni opowiadając dowcipy o rodzinie królewskiej, to samo w Tajlandii może być uznane za obrazę majestatu i doprowadzić do pozbawienia wolności. Powszechnie stosowany gest kciuków uniesionych do góry oznaczający, że wszystko jest w porządku, w niektórych kulturach jest obraźliwy. Dobrą praktyką może stać się unikanie uogólnień i kulturowych stereotypów. Kultura nie są identyczne, a drobne na pozór ich porównanie może ukazać złożoność problemu.

## 6 Planowanie integrującego kulturowo programu nauczania

<b>Ćwiczenie: Cechy szkoły integrującej kulturowo</b> Jakie są główne cechy szkoły integrującej różne kultury? Zapisz swoje myśli odpowiadające hasłom. Dlaczego te hasła są ważne?	
Przywództwo	
Słuchanie	
Rodzice i społeczność	
Osoby jako indywidualności	
Program nauczania	
Zwalczanie uprzedzeń i dyskryminacji	
Zapobieganie wykluczeniu	
Oczekiwania	
Monitoring	
Śledzenie postępów i osiągnięć	

(Zobacz odpowiedzi w Załączniku 7)



## Zasady dobrej praktyki

Dzieci wywodzące się z różnych kultur i mówiące różnymi językami wzbogacają etos szkoły i program nauczania i mogą wzbogacić doświadczenia całej społeczności szkolnej.

- Uczniowie, aby skutecznie się uczyć, muszą się czuć bezpiecznie. Niezbędne jest ciepłe i przyjazne środowisko, w którym ich pochodzenie jest postrzegane jako wartość;
- Dwujęzyczność jest atutem i przyczynia się do rozwoju poznawczego;
- Dzieci początkowo przyswajają język poprzez słuchanie. Niektórzy nowi uczniowie mogą nie komunikować się przez kilka miesięcy; etap ten jest nazywany „fazą cichą” lub „fazą słuchania”;
- Uczniowie, dla których język angielski/język polski jest nowy najlepiej uczą się razem z rówieśnikami w klasie;
- Dzieci będą czuły się bardziej docenione, gdy różnorodność kulturowa i językowa będzie promowana w pracy klasy.

Dzieci z różnych środowisk językowych i kulturowych potrzebują czasu na przystosowanie się do nowych warunków i napotykają na poważne bariery w tym czasie. Program wsparcia ukierunkowany na dzieci i ich rodziców obejmuje:

- Działania mające na celu pomoc zarówno rodzicom, jak i dzieciom w zaadaptowaniu się w szkole i okolicy;
- Systemy szkolne, które umożliwiają nauczycielom monitorowanie ogólnej sytuacji ucznia w szkole;
- Konkretne działania, aby pomóc uczniom nabyć umiejętności komunikowania się w języku angielskim/języku polskim (poziom A1, A2);
- Włączenie takich strategii nauczania, które zapewniają wyzwania poznawcze i wsparcie dla rozwoju kompetencji językowych;
- Zadania, które ukazują i waloryzują różne kultury obecne w szkole.

## Nowi uczniowie w szkole

W Wielkiej Brytanii rozmowy kwalifikacyjne o przyjęcie do szkoły ucznia z zagranicy prowadzone są zwykle przez dyrektora szkoły lub innego wyznaczonego pracownika szkoły. Często towarzyszy im tłumacz. Nawet jeśli jedno lub oboje rodziców opanowali określony poziom znajomości języka angielskiego, bezpieczniej zapewnić tłumacza, aby uniknąć pomyłek. Większość szkół może polegać na wsparciu władz lokalnych lub specjalistycznej usłudze tłumaczeniowej. Niektóre szkoły używają krótkiego formularza, aby przekazać informacje na temat nowego ucznia wszystkim nauczycielom.

Nowy uczeń w szkole
Imię .....
Nazwisko .....
Wiek .....
Kraj pochodzenia .....
Język ojczysty .....
Religia .....

Ważne jest, aby upewnić się, że rodzice rozumieją system edukacji. W Wielkiej Brytanii uczniowie przechodzą z klasy do klasy ze względu na wiek, podczas gdy w innych krajach uczniowie muszą zdać na koniec roku szkolnego test.

### **Studium przypadku 13**

W jednej ze szkół na Śląsku w Polsce dzieci z mniejszości narodowych pochodzą z Niemiec lub są pochodzenia polsko-tureckiego. Wywiady z rodzicami skupiają się na tym, jak dzieci funkcjonowały w szkole lub przedszkolu i jak uczono w danej części Niemiec. Bardzo ważne jest, aby poznać oczekiwania samych rodziców. Wywiady z rodzicami są prowadzone w języku polskim, ponieważ wszyscy władają bardzo dobrze tym językiem lub używają polskiego dialektu. Podczas pierwszego spotkania z dyrektorem i nauczycielami rodzice i dzieci zwiedzają szkołę, gdzie mogą zobaczyć, że wszystkie ważne informacje są podane w języku polskim i niemieckim. Rozmowy i spotkania pozwalają zdobyć zaufanie rodziców i dzieci. Pomagają także w złagodzeniu ewentualnych obaw, które dzieci miały w odniesieniu do nowych miejsc i ludzi. Do szkoły zapraszani są dziadkowie uczniów podczas takich okazji, jak Dzień Babci, Dzień Dziadka, jak również podczas lokalnych obchodów, np. Dnia Św. Marcina. Działania te budują relacje i pomagają nowym uczniom poczuć się częścią lokalnej społeczności. Integrowanie dzieci poprzez różne działania, zwłaszcza sport, są najlepszym rozwiązaniem. Dzieci biorą udział nie tylko w zajęciach wychowania fizycznego, ale również w działaniach, organizowanych przez lokalny klub sportowy LKS. Okazuje się, że język sportu nie zna granic.

**Jakie są procedury przyjęcia uczniów z zagranicy w Twojej szkole?  
Jak upewnić się, że rodzice rozumieją system edukacji?**

Procedury przyjęć pozwalają również dowiedzieć się o wcześniejszych doświadczeniach edukacyjnych każdego ucznia z zagranicy. Na podstawie wstępnej diagnozy nauczyciel odnotowuje poziom kompetencji ucznia w różnych dziedzinach: języka, matematyki, nauk humanistycznych i innych. Pozwala to szkole zorganizować plan działania dla ucznia; na przykład, mogą to być dodatkowe lekcje języka polskiego lub zajęcia wyrównawcze.

Nauczyciel, znając zainteresowania i wiedzę ucznia proponuje mu udział w dodatkowych zajęciach lub kółkach zainteresowań. Informacje na temat hobby i zainteresowań ucznia są przedstawiane w klasie, co pomaga eliminować brak akceptacji w nowym środowisku szkolnym.

### **Dodatkowa nauka języka**

Badania dotyczące języka angielskiego jako dodatkowego wskazują, że przybyłe z zagranicy dziecko będzie potrzebowało do dwóch lat nauki, by się nim płynnie posługiwać. Nauka może obejmować cichy okres, w którym dziecko nie używa lub w bardzo małym stopniu używa języka angielskiego, a w zamian stosuje komunikację niewerbalną. Nabywanie umiejętności czytania i pisania będzie szybsze, jeśli dziecko posiada już umiejętności czytania i pisania w języku ojczystym.

Osiągnięcie opanowania języka angielskiego w mowie i w piśmie na poziomie akademickim może zająć od 5 do 7 lat. Dzieci, uczące się angielskiego jako dodatkowego języka (EAL) będą przez ten cały czas potrzebować wsparcia i opieki. Brak postępów w rozwoju znajomości języka może wskazywać, że ogólne potrzeby edukacyjne nie zostały dobrze określone, na przykład brak skoncentrowania się na rozwoju dodatkowego języka, lub że dziecko ma trudności w nauce (CREDS 2012).

Porady, dotyczące dobrych praktyk potwierdzają, że najlepszym miejscem dla nowych lub niedawno przybyłych, aby nauczyć się nowego języka jest klasa, w której uczą się rówieśnicy. Ponadto wiele szkół organizuje dodatkowe zajęcia językowe dla nowych uczniów. Mogą one być przeprowadzone rano przed lekcjami lub po zakończeniu zajęć. W szkołach średnich nie jest niczym niezwykłym, aby lekcje języka były częścią planu zajęć ucznia.

Wg polskiego prawodawstwa dla cudzoziemców oraz obywateli polskich powracających z zagranicy, podlegających obowiązkowi szkolnemu i obowiązkowi nauki, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, organ prowadzący szkołę organizuje w szkole dodatkową, bezpłatną naukę języka polskiego w formie dodatkowych zajęć lekcyjnych (w wymiarze nie niższym niż 2 godziny lekcyjne tygodniowo). Jeżeli nauczyciel, prowadzący zajęcia edukacyjne z danego przedmiotu stwierdzi konieczność uzupełnienia różnic programowych z tego przedmiotu, organ prowadzący szkołę organizuje w szkole dodatkowe zajęcia wyrównawcze z tego przedmiotu (indywidualnie lub w grupach, w formie dodatkowych zajęć lekcyjnych, w wymiarze jednej godziny lekcyjnej tygodniowo). Tygodniowy rozkład dodatkowych zajęć wyrównawczych ustala, w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę, dyrektor szkoły, w której są organizowane te zajęcia. Łączny wymiar godzin wszystkich zajęć lekcyjnych dla ucznia nie może być wyższy, niż pięć godzin lekcyjnych tygodniowo.

#### **Studium przypadku 14 Nowi uczniowie w szkole w Polsce**

a)

W celu przyspieszenia postępów edukacyjnych dzieci, które przybywają do szkoły z zagranicy organizowane są dodatkowe lekcje języka polskiego. Zajęcia są prowadzone przez nauczyciela języka polskiego lub na początku nauki w szkole podstawowej nauczyciela nauczania początkowego. Program zajęć jest indywidualnie przygotowywany dla każdego ucznia i jest skonstruowany w następujący sposób: wprowadzenie do polskiego alfabetu; związek między symbolem a dźwiękiem; różnice między językiem polskim a ojczystym, czyli samogłoski nosowe - różnice między `e` i `em` oraz `a` i `om` w języku polskim, szyk wyrazów w zdaniu, części zdania itd. Uczniowie uczą się, jak korzystać ze słowników języka polskiego. Każda lekcja rozpoczyna się ćwiczeniami „rozgrzewającymi” i wprowadzeniem kluczowego słownictwa - wyjaśnieniem nowych słów, które mogą pojawić się podczas rozmowy. Następnie uczniowie wykonują ćwiczenia, np. redagują pocztówki, listy i e-maile, zaproszenia, reklamy, itp. W drugiej części zajęć uczniowie wypełniają karty pracy i wykonują kolejne ćwiczenia. Na zakończenie lekcji przeprowadzana jest gra językowa.

b)

Dziewczynka, która wraz z rodzicami przyjechała do Polski dwa lata temu do tej pory mieszkała w Grecji, gdzie uczęszczała do szkoły, do pierwszej klasy. Jej ojciec jest Syryjczykiem, a matka Polką. W grudniu 2012 roku została przyjęta do II klasy szkoły podstawowej. Dziewczynka nie miała trudności w zaaklimatyzowaniu się w polskiej szkole. Rówieśnicy w klasie byli przygotowani, że dołączy do nich nowa koleżanka, która pochodzi z innego kraju i potrzebuje ich pomocy, aby dobrze się czuć w nowej sytuacji. Dzieci bardzo szybko ją zaakceptowały. Uczennica nie miała trudności w porozumiewaniu się, dobrze mówiła i rozumiała, natomiast nie potrafiła pisać i czytać po polsku. Początkowo była pełna obaw, ale pierwsze dwa dni w szkole towarzyszyła jej mama. Potem już takiego wsparcia nie potrzebowała. Ponieważ ojciec dziewczynki mówił tylko po arabsku i grecku, wszystkimi sprawami, związanymi ze szkołą zajmowała się matka.

Wychowawca wraz z mamą dziewczynki opracował plan dodatkowej pracy, aby pomóc jej w opanowaniu techniki czytania i pisania. Zorganizowano dodatkowe zajęcia z pedagogiem szkolnym oraz z nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej. Ciężką i systematyczną pracą bardzo szybko opanowała czytanie i pisanie w języku polskim.

Dziewczynka jest bardzo pogodna, sympatyczna, otwarta i koleżeńska, dlatego szybko została

zaakceptowana przez grupę rówieśniczą. Chętnie opowiadała o swojej poprzedniej szkole w Grecji, o rodzinie mieszkającej w Syrii (dziadkach, wujostwie). W szkole nie uczestniczyła w zajęciach z religii, gdyż rodzice nie wyrazili na to zgody. W tym czasie miała zajęcia z pedagogiem szkolnym.

### **Co Twoja szkoła robi, aby pomóc nowo przybyłym w nauce języka polskiego?**

#### **Zasady planowania**

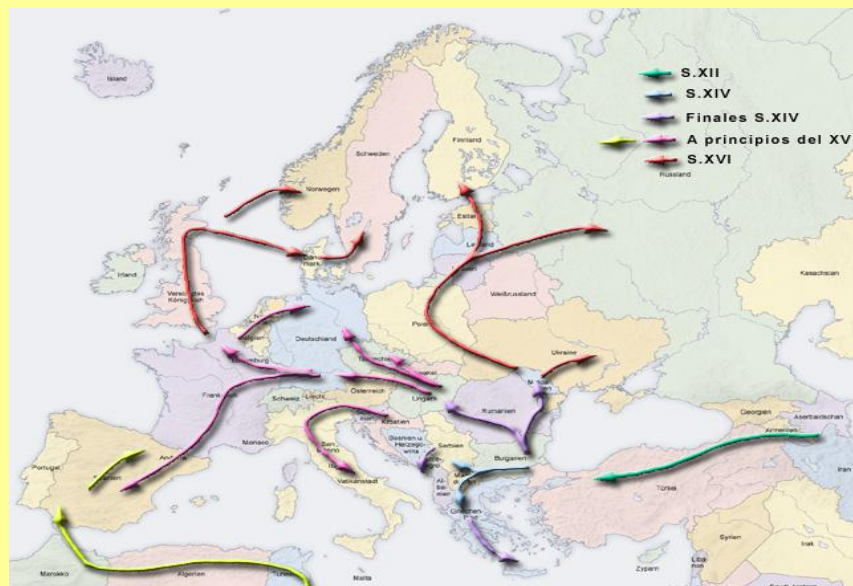
Uczniom należy umożliwić kontakt z różnorodnym dziedzictwem kulturowym i różnymi religiami (DCSF 2008). Choć w danym kraju będzie dominować jedna kultura i język, nie można dopuścić do hierarchizowania kultur (jedna kultura i język nie są z natury lepsze niż inne). W planowaniu programu integrującego kulturowo, szkoły i nauczyciele powinni rozważyć następujące aspekty:

- Upewnij się, że wkład i osiągnięcia wszystkich grup społecznych, są zawarte w programie nauczania, np. u podstaw nowoczesnej nauki legły odkrycia muzułmańskich uczonych;
- Traktuj wszystkie kultury jako żywe;
- Pokazuj pozytywne wizerunki różnych kultur i grup;
- Podkreślaj wspólne wartości;
- Kwestionuj stereotypy i uprzedzenia;
- Zaplanuj okazje do mówienia i słuchania. W ten sposób uczniowie mogą przećwiczyć to, co będą chcieli napisać. Uczniowie umieszczeni w grupach mieszanych, dla których język angielski/polski jest dodatkowym językiem mogą mieć kontakt i „osłuchać się” z dobrymi wzorcami językowymi, a tą drogą dostosować i poprawić to, co chcą powiedzieć lub napisać. Ta "rozmowa dla pisania" przynosi korzyści wszystkim uczniom, nie tylko tym, którzy są nowicjuszami w języku angielskim/polskim;
- Zastanów się nad różnorodnością kulturową i językową szkoły/klasy, opierając się na doświadczeniu własnych uczniów. Zaplanuj wielokulturowe i wielojęzyczne informacje w klasie i pozwól na dyskusję w językach społeczności, aby skonsolidować zrozumienie;
- Znajdź i użyj wielokulturowych informacji. na przykład, z matematyki: uczniowie mogą porównać systemy numeryczne w różnych językach - arabskim, chińskim, angielskim. Podczas lekcji przedmiotów ścisłych dzieci mogą szukać nazwisk naukowców i wynalazców z całego świata. Na zajęciach plastycznych można porównać sztukę ludową z całego świata;
- Umieszczaj informacje w globalnej perspektywie. Na lekcji geografii uczniowie uczą się i porównują systemy rzeczne w Chinach, Indiach i Ameryce Południowej. Wiedza na temat migracji mogłaby obejmować informację o migracji przez ponad setki lat Romów z dzisiejszych północno-zachodnich Indii do krajów europejskich;
- Zorganizuj wizyty w różnych miejscach oddawania czci /kultu i innych atrakcji kulturalnych, takich jak muzea;
- Zaproś rodziców i członków społeczności do szkoły, aby podzielili się kulturą i doświadczeniami. Przyczynia się to również do zaangażowania rodziców w edukację dziecka;
- I najważniejsze, upewnij się, że różnorodność kulturowa jest naprawdę częścią programu nauczania, nie tylko dodatkiem do działań szkoły raz w roku.

### Ćwiczenie: Migracje Romów

Poniższa mapa przedstawia migracje Romów. Porównaj je ze współczesną mapą. Co wiesz na temat języków, kultur, strojów, jedzenia i tradycji w tych krajach? Pracując w grupach, wypełnij tabelę (Co **wiemy**, co **chcemy wiedzieć**, a czego **nauczyliśmy się?**), wykorzystując Internet i/lub drukowane informacje.

#### Skąd dokąd?



### Zadania i zakres odpowiedzialności w polskich szkołach

Odpowiedzialność za rozwój kompetencji kulturowych spoczywa na wszystkich pracownikach szkoły. Poniższa tabela pokazuje - na podstawie działań szkoły, w której uczy się znaczna liczba uczniów pochodzenia romskiego - jaki jest podział obowiązków między pracownikami szkoły w celu przełamania dostrzeganych barier.

Postrzegane bariery	Podjęte działania			
	Dyrektor	Nauczyciele	Pedagog szkolny	Dwujęzyczny asystent
Bariera językowa	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Nadzorowanie realizacji zajęć edukacyjnych;</li> <li>- Zatrudnienie asystentów romskich;</li> <li>- Pozyskiwanie środków finansowych z subwencji oświatowej na realizację szkolnego programu zajęć wyrównawczych i pozalekcyjnych dla dzieci romskich i polskich;</li> <li>- Spotkania z rodzicami;</li> <li>- Organizowanie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Prowadzenie zajęć wyrównawczych;</li> <li>- Monitorowanie postępów uczniów;</li> <li>- Prowadzenie różnych kół zainteresowań dla uczniów;</li> <li>- Organizowanie wycieczek klasowych;</li> <li>- Zachęcanie uczniów do poznawania kultury i zwyczajów polskich.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Współpraca z wychowawcą ucznia;</li> <li>- Pilotowanie badań psychologiczno-pedagogicznych;</li> <li>- Pomoc wychowawcom i asystentom w rozwiązywaniu konfliktów wynikających z różnic kulturowych.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Współpraca z wychowawcą;</li> <li>- Wsparcie językowe w czasie spotkań nauczycieli z rodzicami;</li> <li>- Znajomość tradycji i zwyczajów polskich;</li> <li>- Pomoc wychowawcom w rozwiązywaniu konfliktów wynikających z różnic kulturowych;</li> <li>- Pomoc uczniom romskim w odrabianiu</li> </ul>
Różnice kulturowe				
Brak akceptacji				
Trudności edukacyjne				



	imprez integracyjnych; – Zakup książek i wyposażenia szkolnego dla dzieci z mniejszości etnicznej.			zadań domowych; – Prowadzenie zespołu tanecznego „Bachtałe Ciawe”.
--	---	--	--	---

Załącznik 4 prezentuje pełniejsze informacje nt. szkół z mniejszością romską i mniejszością niemiecką.

**Powyższa tabela przedstawia szkołę pracującą z jedną grupą etniczną. Jak szkoła musiałaby się zmienić, jeśli miałaby znacznie bardziej zróżnicowaną populację, np. 20% uczniów z grup mniejszościowych, mówiących pięcioma lub sześcioma różnymi językami?**

#### Studium przypadku 15: Słabe osiągnięcia edukacyjne uczniów

(Green K. czerwiec 2010)

Populacja uczniów dużej wiejskiej szkoły średniej w Cambridgeshire to w 95% biali Brytyjczycy i niewielka, ale znacząca, liczba czarnoskórych uczniów. W grupie uczniów w wieku 14 - 15 jest 10 uczniów: czterech czarnoskórych, pochodzących z Karaibów, trzech z Czarnej Afryki, jeden "czarnoskóry o innym pochodzeniu" i dwóch o podwójnym pochodzeniu. Gdy analizowano rezultaty uczniów ze względu na pochodzenie etniczne (a nie indywidualnie), okazało się, że **wszyscy** czarnoskórzy uczniowie osiągnęli wyniki poniżej swoich możliwości.

W wywiadzie uczniowie ci mówili nauczycielowi wspomagającemu o tym, co postrzegają jako "niesprawiedliwość" w szkole:

- Niektórzy nauczyciele mimowolnie poprzez krytykę w klasie piętnują czarnoskórego ucznia. Na przykład, cała klasa rozmawiała i przeszkadzała, ale czarnoskóry uczeń był jedynym, którego poproszono o spokój,
- Uczniowie zostają dyżurnymi, mimo, iż nie chcą podjąć się tej roli,
- Są łatwo rozpoznawalni i dlatego proszeni są o udzielanie informacji o innych uczniach (np. gdy byli świadkami bójk na boisku poproszono ich o wskazanie uczniów, którzy brali w niej udział),
- Wiedzą, którzy pracownicy szkoły są rasistami (w sposób świadomy lub nie),
- Mają poczucie, że nauczyciele i pracownicy szkoły myślą, że czarnoskórzy uczniowie są "dobrzy" w sporcie i muzyce, ale "słabi" w nauce. Kilku chłopców uczęszcza do akademii piłki nożnej i są nieobecni w szkole jeden dzień w tygodniu. Jeden z chłopców powiedział, że jego rodzice zachęcają go do pilnej nauki, aby miał takie osiągnięcia, jak w piłce nożnej.

#### ZALECENIA:

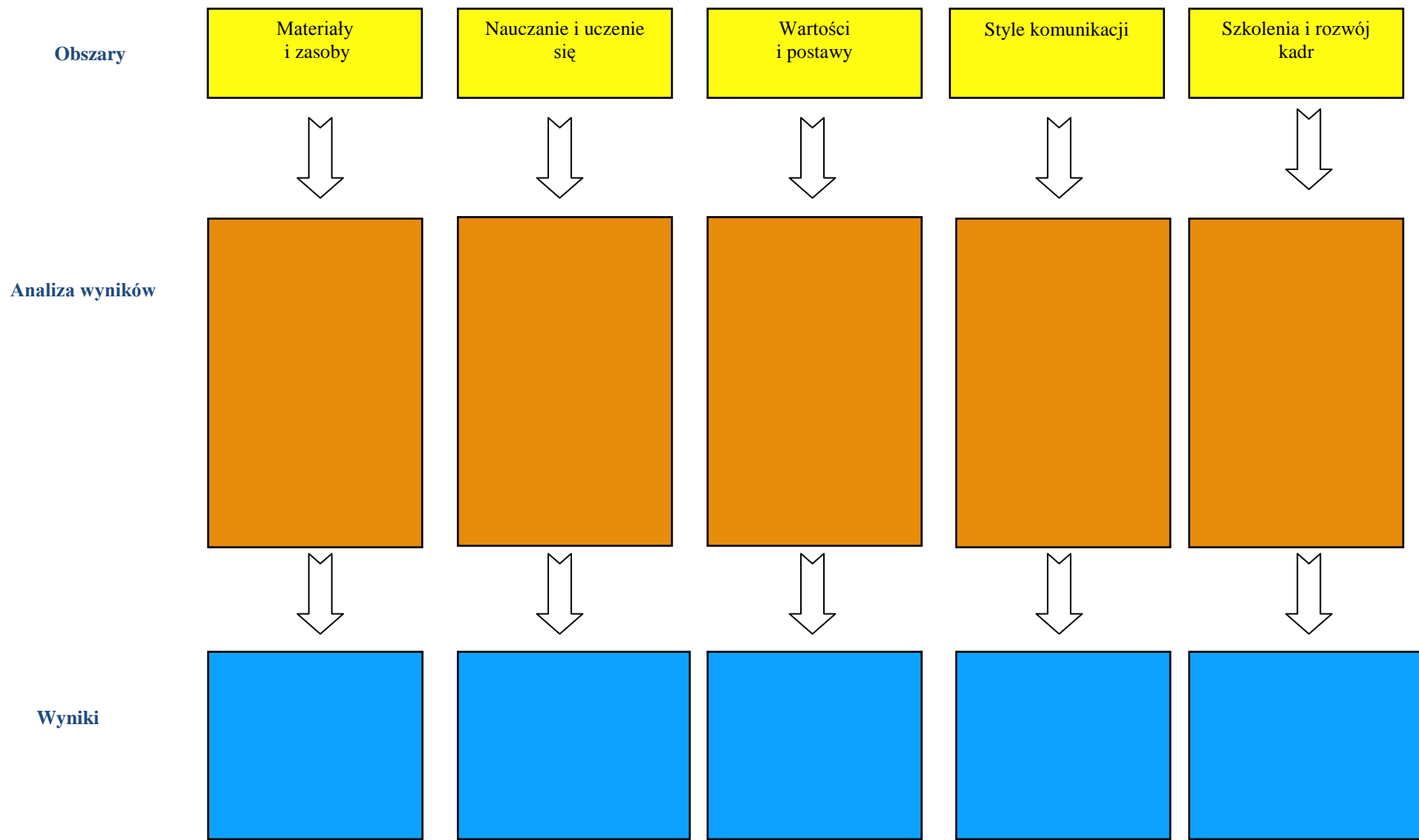
- 1 Szkolenie nauczycieli w celu podniesienia świadomości szkolnych doświadczeń czarnoskórych uczniów i znajomości rodzajów zachowań o podtekście rasistowskim.
- 2 Regularne spotkania zastępców dyrektorów szkół i czarnoskórych uczniów w celu omówienia problemów (przez obie strony).
- 3 Monitorowanie osiągnięć i postępów uczniów pod względem pochodzenia etnicznego i/lub pierwszego języka, aby upewnić się, że żadna grupa nie znajduje się w niekorzystnej sytuacji.

**Jak Twoja szkoła wykorzystuje dane do zidentyfikowania słabych osiągnięć wśród określonych grup uczniów?**

#### Analiza pracy szkoły

Ważne jest oczywiście poznanie poziomu świadomości nauczycieli i innych pracowników szkoły. Władze oświatowe na Śląsku przeprowadziły taką analizę w odniesieniu do edukacji mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych i regionalnych w województwie, przy użyciu poniższego narzędzia. Począwszy od pięciu głównych "pól", aktualny poziom analizowano, a wyniki działania zostały zidentyfikowane. (Załącznik 6).

**Jak będzie wyglądać analiza w Twojej szkole?**



## 7 Bibliografia

### Literatura polska

Kompetencja międzykulturowa w kształceniu nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej, Roman Lewicki, Magdalena Białek, Anna Gackowska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2006 r.

Kompetencje międzykulturowe, Sławomir J. Magała, Wolters Kluwer Polska, 2011 r.

Pakiet Edukacyjny „Antydyskryminacja”, Wydawnictwo CODN Warszawa, 2005 r.

Socjologia narodu i konfliktów etnicznych, Małgorzata Budyta-Budzyńska, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013 r.

Spotkania z Innymi, Przemysław Paweł Grzybowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2011 r.

Wywieranie wpływu przez grupy, Walter G. Stephan, Cookie W. Stephan, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007 r.

### Literatura brytyjska

Bednall, J., Culora, N., Fell, S., Handscomb, J., & Hewitt, M. (2007) Developing a Culturally Inclusive Curriculum Newham EMAS and Mantra Lingua ISBN 978 1 84611 338 3

British Council (2013) Culture at Work: the value of intercultural skills in the workplace, Cambridgeshire Race Equality and Diversity Service (2012) Guidance for schools admitting pupils who are new to English;

Cross T., Bazron, B., Dennis, K., & Isaacs, M. (1989). Towards a culturally competent system of care, volume I. Washington, D.C.: Georgetown University Child Development Center, CASSP Technical Assistance Center

DCSF & The National Strategies (2008) Raising the Attainment of Pakistani, Bangladeshi, Somali and Turkish Heritage Pupils; ISBN: 1-84478-682-X

DfE, (June 2013) Schools, Pupils, and Their Characteristics, January 2013: SFR 21/2013

Goode, T.D. (2004 revised) Cultural Competence Continuum, National Center for Cultural Competence, Georgetown University Child Development Center

Green, K. (June 2010) A Study of Black Student Experience in a Mainly White Secondary School; Cambridgeshire Race Equality and Diversity Service

EHRC (2013) Technical Guidance for Schools in England

Husain, F. (2005) Cultural competence in family support: a toolkit for working with black, minority ethnic and faith families. London: National Family and Parenting Institute. ISBN 1903615399

King, Mark A., Sims, Anthony, & Osher, David. (2001) How is Cultural Competence Integrated in Education? Center for Effective Collaboration and Practice <http://cecp.air.org>

The Kirwan Institute: <http://kirwaninstitute.osu.edu/research/understanding-implicit-bias/>

Longman Dictionary of Contemporary English (1987 edition) ISBN 0 582 84223 9

Ministry of Justice (October 2006) Making sense of human rights: a short introduction DCA45/06



Mohgadam, V.M. (1993) Women and Identity Politic in Theoretical and Comparative Perspectives. In V.M. Moghadam (Ed.), Identity Politics and Women-Cultural Reassertions and Feminisms in an International Perspective, (3-26). London: Westview

National Center for Cultural Competence (2005) An Iceberg Concept of Culture, Curricula Enhancement Module Series, Georgetown University Center for Child and Human Development

Pearce, K. (2002) Multicultural Matters: Names and Naming Systems; Building Bridges, UK. ISBN: 0 9543632-0-5

Richardson, R. and Wood, A. (1999) Inclusive Schools, Inclusive Society; Trentham Books ISBN 1 85856 1

Show Racism the Red Card: [www.srtrc.org](http://www.srtrc.org)

## 8 Załączniki

### Załącznik 1 Ankieta nt. Wielokulturowości

#### 1a Samoocena - Lista kontrolna dla nauczycieli i innych pracowników szkoły

Instrukcja: Wybierz A, B, lub C dla każdej pozycji podanej poniżej

- A = rzeczy, które robię często lub stwierdzenie dotyczy mnie w dużym stopniu  
B = rzeczy, które robię od czasu do czasu lub stwierdzenie dotyczy mnie w umiarkowanym stopniu  
C = rzeczy, które robię rzadko lub nigdy lub stwierdzenie dotyczy mnie w minimalnym stopniu lub wcale

	A	B	C
<b>Materiały i zasoby</b>			
1. Moje pomoce dydaktyczne odzwierciedlają szeroką różnorodność kultur i etniczne pochodzenie dzieci i rodzin (CD, książki, podręczniki, zasoby, materiały).			
2. Podczas realizacji treści, dotyczących różnorodności narodowej, kulturowej, czy regionalnej korzystam z filmów, płyt CD, DVD lub innych środków multimedialnych do nauki, upewniając się, że uwzględniają one kultury dzieci i rodzin, występujących w mojej szkole.			
3. Sprawdzam podręczniki, książki i inne materiały pod względem negatywnych kulturowo, etnicznie lub rasowo stereotypów przed dzieleniem się nimi z dziećmi lub wykorzystywaniem ich w celu nauczania.			
<b>Nauczanie i uczenie się</b>			
4. Przy planowaniu nowych treści programowych poświęcam czas na ocenę ich przydatności i dostępności dla wszystkich uczniów w mojej klasie.			
5. Podczas dyskusji klasowych jestem świadomy wagi doświadczeń i pochodzenia uczniów i upewniam się, że wszystkie dzieci są włączone w dyskusję.			
6. Znam pochodzenie etniczne, religię i pierwszy język wszystkich moich uczniów.			
7. Próbuję poznać gramatykę języków używanych przez nowych uczniów, aby lepiej ich wspierać w nauce języka polskiego.			
8. Rozumiem, co jest "incydentem związanym z uprzedzeniem" i podejmuję działania w celu jego rozwiązania.			

<p><b>Wartości i postawy</b></p> <p>9. Unikam narzucania wartości, które mogą powodować konflikty lub być niezgodne z kulturami czy obce grupom etnicznym innym, niż moja.</p> <p>10. Używam lub proponuję innym korzystanie z alternatywnych form i różnorodnego podejścia do komunikacji i wymiany informacji z dziećmi i rodzinami, które nie posługują się naszym językiem ojczystym.</p> <p>11. Reaguję gdy widzę, że inni pracownicy lub rodzice w szkole przejawiają zachowania, które ujawniają niewrażliwość kulturową, stronniczość lub uprzedzenia.</p> <p>12. Rozumiem, że przekonania religijne i koncepcja szczęścia różnią się znacznie w zależności od kultury.</p> <p>13. Rozumiem, że tradycyjne podejście do dyscyplinowania dzieci jest zależne od kultury.</p> <p>14. Tam, gdzie to możliwe, staram się uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych lub uroczystościach obrzędowych, związanych z różnymi kulturami.</p> <p><b>Style komunikacji</b></p> <p>15. W przypadku dzieci, które posługują się językami innymi, niż mój język ojczysty, staram się nauczyć i używać słów kluczowych w ich językach, po to, aby lepiej się z nimi komunikować.</p> <p>16. Używam pomocy wizualnych i gestów w interakcjach z dziećmi, które mają ograniczony poziom znajomości języka polskiego.</p> <p>17. Jeśli to potrzebne albo możliwe korzystam z pomocy dwujęzycznych pracowników w celu oceny postępów w nauce uczniów lub na spotkaniach z rodzicami, którzy mają ograniczony poziom znajomości mojego języka ojczystego.</p> <p>18. Jeśli to możliwe, staram się, aby wszelkie zawiadomienia i korespondencja do rodziców, rodzin i opiekunów były napisane w ich języku.</p> <p>19. Rozumiem, że w przypadku niektórych rodzin konieczne może być stosowanie alternatywnych sposobów przekazywania informacji, innych, niż pisemne, czyli np. komunikacja ustna.</p> <p><b>Szkolenia i rozwój kadr</b></p> <p>20. Jeśli mam możliwość, uczestniczę w kursach doskonalenia</p>			
--	--	--	--

<p>zawodowego, które zwiększają moją wiedzę o grupach etnicznych i/lub kulturowych.</p> <p>21. W ramach doskonalenia i innych szkoleń, oceniam moje własne opinie na temat kultur i narodów oraz potencjalne uprzedzenia.</p> <p>22. Wykorzystuję możliwości dzielenia się z kolegami moimi doświadczeniami i wiedzą na temat różnych społeczności.</p> <p>23. W większości przypadków potrafię bez strachu i lęku komunikować się z ludźmi, którzy są inni, niż ja.</p>			
--	--	--	--

## Zagadnienia kulturowe

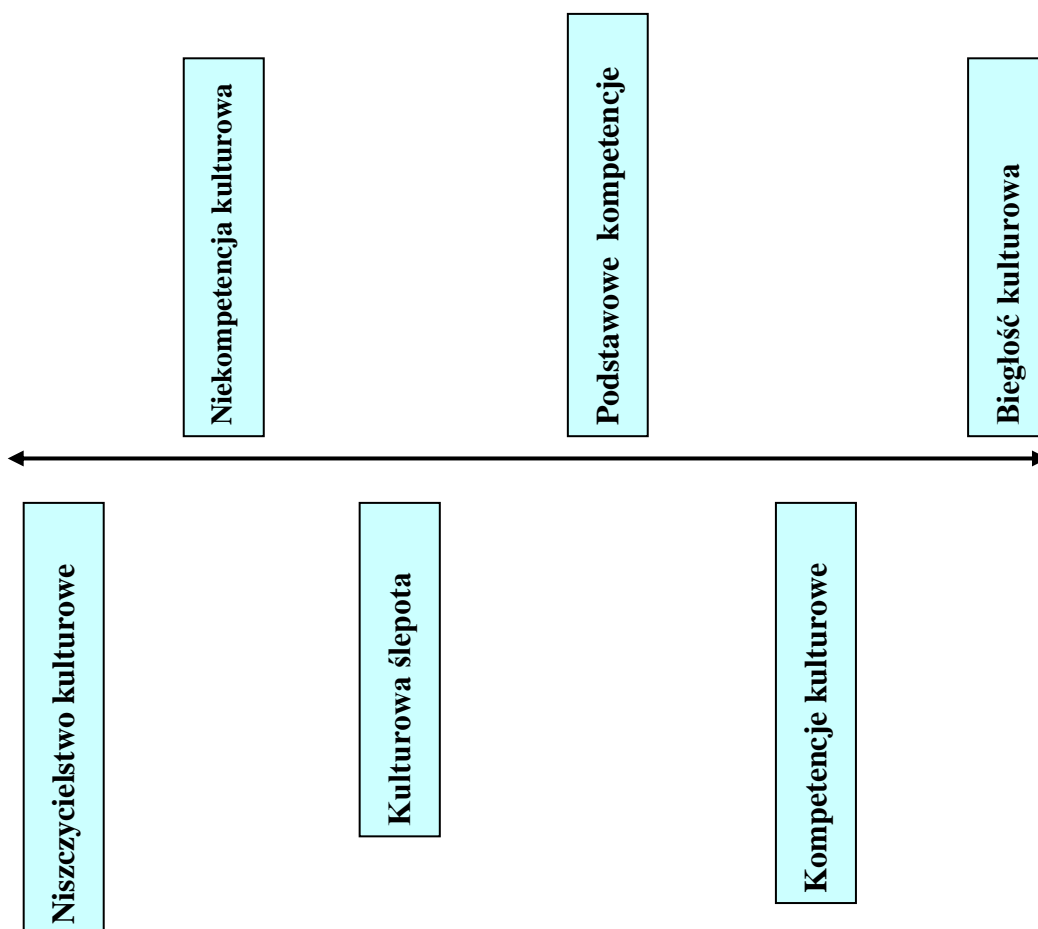
Lista kontrolna samooceny dla dyrektorów/zastępców dyrektorów.

Proszę zaznaczyć  właściwą odpowiedź.

	<i>Nie zawsze</i>	<i>Częściowo</i>	<i>Dość dobrze</i>	<i>Bardzo dobrze</i>
1. Czy Twoja szkoła potrafi zidentyfikować różne grupy kulturowe w swoim rejonie?				
2. Czy Twoja szkoła dociera i współpracuje z istniejącymi grupami kulturowymi w swojej okolicy?				
3. Czy Twoja szkoła ma świadomość istnienia społecznych sieci wsparcia dla różnych grup kulturowych w swojej okolicy?				
4. Czy Twoja szkoła posiada świadomość problemów społeczno-ekonomicznych i kulturowych, na które napotykają różne grupy w waszej okolicy?				
5. Czy Twoja szkoła posiada zapis w dokumentach szkolnych, dotyczący wspierania uczniów wielokulturowych i wielojęzycznych?				
6. Czy Twoja szkoła bierze pod uwagę różnice kulturowe i językowe podczas przygotowania i realizacji programu nauczania lub planu pracy szkoły?				
7. Czy Twoja szkoła systematycznie kontroluje działania, aby upewnić się, że oferowane wsparcie jest właściwe i zgodne z potrzebami różnorodnych grup?				

## Załącznik 2

### Ciągłość kompetencji kulturowych



Oś kompetencji kulturowych może być traktowana jako przedział od biegłości kulturowej do niszczycielstwa kulturowego. Między tymi dwoma punktami występują różne etapy, z których wszystkie zostały opisane poniżej.

#### **Niszczycielstwo kulturowe**

Postawy, polityki i praktyki, które są destrukcyjne dla kultury, a tym samym dla osób w danej kulturze.

#### **Niekompetencja kulturowa**

System (organizacja i jednostki) nie jest celowo kulturowo destrukcyjny, ale nie ma zdolności do wspierania mniejszości wewnątrz własnej społeczności. Może on skłaniać się ku grupom dominującym, uważając je za lepsze od grup mniejszościowych. Często charakteryzuje się ignorancją i nierealistycznymi obawami, dotyczącymi grup mniejszościowych. Niekompetencja kulturowa może obejmować dyskryminującą rekrutację i słabą artykulację informacji kierowanych do osób, które nie są cenione i mile widziane. Na ogół ma niższe oczekiwania edukacyjne wobec mniejszości.

### **Kulturowa ślepota**

Organizacje i jednostki cechuje chęć bycia bezstronnym, ale działają w przekonaniu, że rasy, kultury, religie i pochodzenie społeczne nie różnią się i wszystkie są takie same. Organizacje ślepe kulturowo charakteryzują się użyciem tego samego tradycyjnego podejścia, wykorzystywanego przez dominującą kulturę.

### **Podstawowe kompetencje**

Grupy posiadające podstawowe kompetencje kulturowe są świadome swoich rozwijanych mocnych stron i obszarów, które pomogą im skutecznie reagować w relacjach z różnorodnymi kulturowo grupami w ich instytucji. Są one zobowiązane do poprawy ich usług świadczonych określonym grupom rasowym, etnicznym i kulturowym, ale nie mają jasnego planu osiągnięcia kompetencji organizacyjnych. Próby odpowiedniego reagowania, bez zobligowania do nauki, mogą być zdefiniowane jako symboliczne.

### **Kompetencje kulturowe**

Kulturowo kompetentne organizacje charakteryzują się akceptacją i szacunkiem dla inności. Dokonują one ciągłej samooceny własnej wiedzy na temat różnych kultur i dążą do jej poszerzenia w celu zaspokojenia potrzeb mniejszości w swojej organizacji.

### **Biegłość kulturowa**

Organizacje, które są świadome kulturowo obdarzają kulturę głębokim szacunkiem i jest to podstawa do realizacji wszystkich ich działań. Aktywnie edukują osoby mniej kompetentne, poszukują wzajemnego zrozumienia i utrzymują współpracę z różnymi grupami. Polityka i praktyka na poziomie organizacyjnym oraz wartości, przekonania i zachowania na poziomie indywidualnym umożliwiają skuteczne wzajemne interakcje międzykulturowe wśród osób dorosłych, dzieci w danej społeczności.

<b>Oś kompetencji kulturowych - ćwiczenie 2</b> <b>Instrukcje: Rozdaj uczestnikom oddzielnie wypowiedzi i definicje. Poproś uczestników o połączenie wypowiedzi z odpowiednią definicją.</b>	
<b>Niszczycielstwo kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Różnice postrzegane są jako problem; identyfikują jedną wyższą kulturę	<p><i>Nowi uczniowie przybyli z zagranicy są nauczani podstaw języka angielskiego w wydzielonej części szkoły przez pierwszych 6 tygodni.</i></p> <p><i>Odmowa przyjęcia na podstawie stereotypów o niskiej frekwencji.</i></p> <p><i>Ich obecność będzie miała wpływ na frekwencję w klasie/szkole.</i></p> <p><i>Nieelastyczny czas pracy będzie miał wpływ na praktyki religijne niektórych pracowników – wyznawców islamu.</i></p>
<b>Niekompetencja kulturowa</b>	<b>Przykłady</b>
Brak świadomości i umiejętności; utrwalanie stereotypów; paternalizm wobec mniejszości	<p><i>Komentarz sekretarki szkolnej: "On ma taką śliczną tajemniczą chińską twarz".</i></p> <p><i>Polskie dzieci są uzdolnione matematycznie i sportowo.</i></p> <p><i>Imigranci pracują ciężiej, niż rodzimi pracownicy.</i></p> <p><i>Kobiety z Azji nie mają prawa głosu w rodzinie.</i></p>
<b>Kulturowa ślepota</b>	<b>Przykłady</b>
Wszystkie kultury są podobne; kultura nie uwzględnia różnic	<p><i>"Ja po prostu widzę ich wszystkich jako dzieci."</i></p> <p><i>Wszyscy Azjaci są muzułmanami.</i></p> <p><i>Wszyscy Polacy są katolikami.</i></p> <p><i>Jeśli mieszkasz w domu, nie jesteś już pracownikiem migrującym.</i></p> <p><i>Ludzie, którzy określają się jako Anglicy, muszą być rasistowskimi zwolennikami partii BNP.</i></p> <p><i>Mówi językiem Indian.</i></p>
<b>Podstawowe kompetencje kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Rozpoznawanie różnorodności; samozadowolenie ze zmiany zachowania	<p><i>Wszyscy pracownicy migrujący z każdej grupy wiekowej umieszczani są w tej samej klasie, aby mogli korzystać ze wsparcia asystenta nauczyciela.</i></p> <p><i>Przypuszczalnie wszyscy uczniowie (dla których język angielski jest kolejnym językiem) mogą wspierać się i tłumaczyć sobie wzajemnie.</i></p> <p><i>Większość lub wiele szkół uznaje potrzebę zmian, ale nie wie, jak to zrobić.</i></p> <p><i>Tłumaczenie wszystkich tekstów z języka angielskiego, aby uczniowie z innych krajów mieli do nich dostęp (kierownik sekcji języka angielskiego).</i></p> <p><i>Jeśli nie możesz przeczytać lub zrozumieć</i></p>



	<i>tej informacji (informacje są w języku angielskim), prosimy o kontakt -----</i>
<b>Kompetencje kulturowe</b>	<b>Przykłady</b>
Akceptowanie, rozumienie i docenienie różnorodności; poszukiwanie opinii różnych grup	<p><i>Szkoły zapewniają włączenie uczniów z różnych grup kulturowych do społeczności szkolnej.</i></p> <p><i>Celebrowanie różnorodności - miesiąc GRTH, historia czarnoskórych i inne istotne wydarzenia.</i></p> <p><i>Uatrakcyjnienie dni, wprowadzenie imprez sportowych i wieczorków dla rodziców.</i></p> <p><i>Radzenie sobie z podstawowymi kwestiami.</i></p> <p><i>Wspieranie pracowników z uwzględnieniem różnych potrzeb.</i></p>
<b>Biegłość kulturowa</b>	<b>Przykłady</b>
Aktywnie edukowanie mniej poinformowanych; poszukiwanie współdziałania z różnymi grupami	<p><i>Plany nauczania ukazują możliwość omawiania kwestii równości i różnorodności i uwzględniają wkład osób, będących przedstawicielami różnych społeczności.</i></p> <p><i>Stworzenie nowego zespołu obejmuje szkolenia i informacje na temat świadomości kulturowej oraz regularne doskonalenie zespołu w kwestiach równości i różnorodności.</i></p> <p><i>W zarządzie zasiadają przedstawiciele (mniejszości) różnych lokalnych grup społecznych.</i></p> <p><i>Organizacja aktywnie promuje równość i różnorodność poprzez swoją gazetkę.</i></p> <p><i>Pracownicy twierdzą, że każde stwierdzenie jest oceniane w odniesieniu do 9 cech chronionych.</i></p>

### Załącznik 3 Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce

Zgodnie z ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6.01.2005 r. Polskę zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych. Mniejszości narodowe:

- białoruska,
- czeska,
- litewska,
- niemiecka,
- ormiańska,
- rosyjska,
- słowacka,
- ukraińska,
- żydowska.

Mniejszości etniczne:

- karaimska,
- łemkowska,
- romska,
- tatarska.

Tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym - kaszubskim.

Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

W województwie śląskim zamieszkuje łącznie około 46.000 przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych, z czego najliczniejszą grupę stanowi mniejszość niemiecka – 34.799 oraz romska – 1.733.

**Załącznik 4: Zadania i podział odpowiedzialności w polskich szkołach pracujących z dziećmi z mniejszości etnicznych i różniących się kulturowo.**

Odpowiedzialność za rozwój kompetencji kulturowych spoczywa na wszystkich pracownikach szkoły. Poniższa tabela w pewnym stopniu wyjaśnia, jak to wygląda w Polsce i pokazuje podział odpowiedzialności wśród pracowników szkoły. Tabela prezentuje podział zadań w szkołach pracujących z uczniami:

- a) z mniejszości romskiej,
- b) z mniejszości niemieckiej,
- c) z różnych kultur.

Opracowanie zostało przygotowane przez Radę Pedagogiczną Szkoły Podstawowej nr 5 dla Mniejszości Niemieckiej w Raciborzu.

	Podjęte działania			
	Dyrektor	Nauczyciele	Pedagog szkolny	Inni – dwujęzyczny asystent
<b>Bariera językowa</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– informowanie rodziców o polskim systemie edukacji i organizacji szkoły;</li> <li>– aranżowanie i monitorowanie zajęć z języka polskiego, zajęć wyrównawczych dla dzieci z mniejszości etnicznej, organizowanych w ramach Szkolnego Programu Zajęć wyrównawczych i pozalekcyjnych dla dzieci *;</li> <li>– zatrudnienie dwujęzycznych asystentów.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– stworzenie systemu wsparcia koleżeńskiego dla nowych uczniów;</li> <li>– wstępna ocena nowych uczniów;</li> <li>– planowanie i prowadzenie zajęć z języka polskiego;</li> <li>– przygotowanie materiałów;</li> <li>– współpraca z dwujęzycznymi asystentami;</li> <li>– przygotowanie uczniów do badań edukacyjnych;</li> <li>– kierowanie uczniów na badania psychologiczno-pedagogiczne i logopedyczne.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wsparcie edukacyjne celem przełamania bariery językowej;</li> <li>– współpraca z wychowawcą ucznia;</li> <li>– monitorowanie postępów ucznia</li> <li>– pozostawanie w kontakcie z rodzicami lub opiekunami.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– współpraca z wychowawcą;</li> <li>– udział w zajęciach wyrównawczych z języka polskiego;</li> <li>– tłumaczenie w czasie spotkań z rodzicami z nauczycielem.</li> </ul>
<b>Różnice kulturowe</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– znajomość różnych tradycji i kultur;</li> <li>– pomoc wychowawcom i asystentom w rozwiązywaniu problemów, wynikających z różnic kulturowych;</li> <li>– pozyskiwanie środków finansowych, np. z rządowego programu na rzecz społeczności romskiej**;</li> <li>– pozyskiwanie środków z Urzędu Miasta na wycieczki i występy.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– przybliżanie uczniom polskim innym tradycji i kultur;</li> <li>– dostosowanie zajęć celem odzwierciedlenia innych kultur;</li> <li>– stwarzanie możliwości uczniom do prezentowania swojej kultury i umiejętności;</li> <li>– zachęcanie nowych uczniów do poznawania kultury i zwyczajów polskich (m.in. udział w zajęciach zespołu klasowego „Urwisy”).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– znajomość różnych tradycji i kultur;</li> <li>– organizowanie warsztatów integrujących nowych uczniów;</li> <li>– pomoc wychowawcom i asystentom w rozwiązywaniu konfliktów, wynikających z różnic kulturowych.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– znajomość Konwencji Praw Dziecka i świadomość obowiązków;</li> <li>– wiedza o polskich tradycjach i kulturze;</li> <li>– udział w zajęciach wspierających integrację nowych uczniów;</li> <li>– pomoc wychowawcom w rozwiązywaniu konfliktów, wynikających z różnic kulturowych.</li> </ul>

<b>Brak akceptacji</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- informowanie rodziców o organizacji pracy szkoły i polskiego systemu edukacji;</li> <li>- organizowanie imprez integracyjnych na terenie szkoły;</li> <li>- organizowanie w szkole i poza szkołą doskonalenia zawodowego dla nauczycieli na temat równego traktowania i różnorodności.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- organizowanie imprez integracyjnych w klasie;</li> <li>- dostosowanie planów lekcji tak, aby upewnić się, że nowi uczniowie osiągają postęp;</li> <li>- organizowanie lekcji języka polskiego dla nowych uczniów;</li> <li>- zapewnienie udziału w szkolnych i lokalnych uroczystościach.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- zapewnienie pozytywnych doznań dla uczniów, związanych ze zmianą środowiska.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- mediacja i pomoc w rozwiązywaniu konfliktów.</li> </ul>
<b>Trudności i różnice edukacyjne</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- pozyskiwanie środków finansowych z programów rządowych na książki, pomoce dydaktyczne, zajęcia wyrównawcze i pozalekcyjne dla dzieci z mniejszości etnicznych;</li> <li>- informowanie rodziców o edukacji dziecka;</li> <li>- ustalenie wspólnie z radą pedagogiczną zajęć wspierających.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- przedstawienie rodzicom nowego systemu edukacji;</li> <li>- zebranie informacji o umiejętnościach nowego ucznia, np. poprzez testy diagnostyczne;</li> <li>- prowadzenie zajęć wyrównawczych;</li> <li>- pilotowanie postępu edukacyjnego uczniów;</li> <li>- upewnienie się, że system wsparcia koleżeńskiego dobrze funkcjonuje;</li> <li>- współpraca z pedagogiem i psychologiem szkolnym oraz poradnią psychologiczno-pedagogiczną.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- psychologiczno-pedagogiczne wsparcie dla uczniów;</li> <li>- wsparcie nauczycieli w procesie edukacyjnym;</li> <li>- przeprowadzanie testów diagnostycznych;</li> <li>- sprawdzenie wcześniejszej edukacji;</li> <li>- doradztwo dla nauczycieli w wyborze strategii edukacyjnych, zapewniających uczniom rozwój edukacyjny i społeczny.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- pomoc uczniom w odrabianiu zadań domowych;</li> <li>- zachęcanie do uczęszczania uczniów do szkoły;</li> <li>- przekazywanie rodzicom informacji o postępach edukacyjnych uczniów.</li> </ul>

**\*Szkolny Program do zajęć dydaktyczno-wyrównawczych i pozalekcyjnych dla dzieci romskich i polskich** powstał w oparciu o Pilotażowy Program dla dzieci romskich i polskich wprowadzony w szkole w latach 2002/2003. Jest on finansowany z subwencji oświatowych. W ramach programu prowadzone są zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i pozalekcyjne.

**\*\* Rządowy Program na Rzecz Społeczności Romskiej.** W imieniu szkoły wnioski o grant do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji złożył organ prowadzący. Program zapewniał uczniom środki finansowe na wyprawkę szkolną (podręczniki i przybory), ubezpieczenie, wyjazdy, wycieczki, wyjścia do kina, teatru, filharmonii. Dzięki programowi udało się wyposażyć zespół Bachtale Ciawe w stroje i instrumenty muzyczne. Program zakończył się w grudniu 2013 r.

## Załącznik 5

### Ćwiczenie: Bestia z Victoriany

#### Bestia z Victoriany

Dawno, dawno temu ludzie w Victorianie żyli w stałym zagrożeniu pożarcia przez wielką skrzydlatą bestię, zwaną Tsamyth, która polowała i zjadała zarówno ludzi, jak i zwierzęta. Rolnicy tracili owce i bydło. Rodziny opłakiwały synów i córki. Nikt nie był bezpieczny, gdy fruwała bestia.

Ludzie skarżyli się osobie rządzącej Victorianą, a ta przyrzekła, że rozwiąże problem. Dwór wydał odezwę z obietnicą, że każdy, kto zabije bestię będzie mógł poślubić jedyne dziecko władcy. Wiele osób chciało spróbować zabić bestię i poślubić jedyne dziecko władcy, ale nikt nie był na tyle odważny, aby tego dokonać.

Pewnego dnia na dwór zawitała wędrowna śpiewająca osoba, która poprosiła o pozwolenie, aby znaleźć i zabić Tsamyth. Pozwolenie zostało natychmiast udzielone. Jedyne dziecko władcy spojrzęło tęsknie i zastanawiało się, czy osoba śpiewająca jest rzeczywiście tą, która zabija Tsamyth. Na pytanie, jak bestia zginie, usłyszała: "Będę śpiewać kołysankę aż Tsamyth zaśnie i oczywiście mam swój miecz i topór." Opuszczając dwór, osoba powiedziała: "Nie życz mi powodzenia. Nie potrzebuję tego! Wróć jutro z głową Tsamyth."

Rzeczywiście, następnego dnia wróciła. Podchodząc do osoby, która rządziła Victorianą otworzyła duży worek, aby pokazać odciętą głowę Tsamyth.

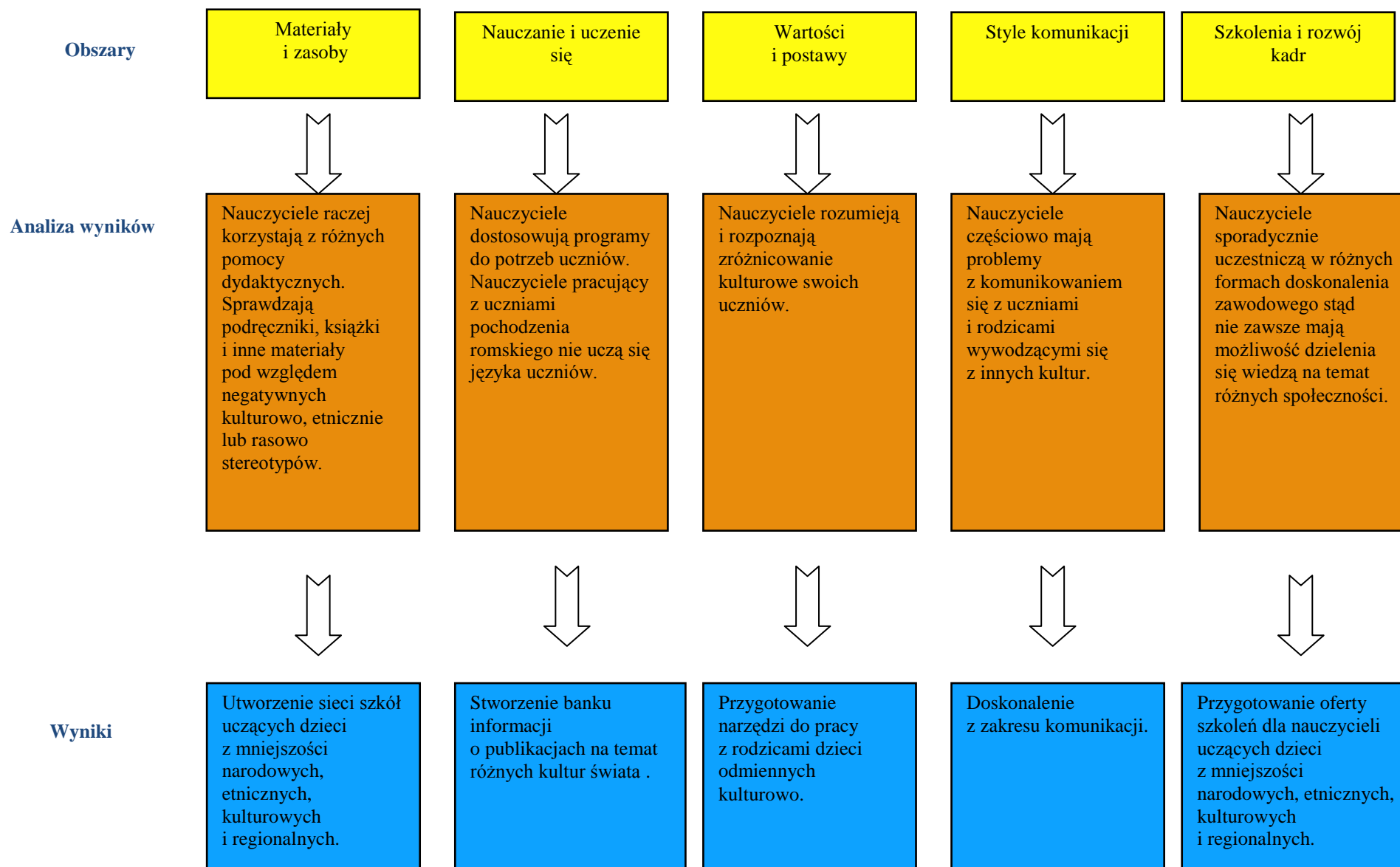
"Fuj!" - powiedziało dziecko władcy. "Ale dobra robota. Kiedy chcesz wziąć ślub?"

#### Pytania i odpowiedzi.

1	Victoriana jest krajem w Europie.	Nie wiem. Victoriana może być miastem i znajdować się gdziekolwiek na świecie.
2	Victorianą włada król.	Nie wiem. Odnosniki odnoszą się tylko do osoby, która rządziła, może to być kobieta lub mężczyzna.
3	Król ma na imię Victor.	Nie wiem. Nie wiadome jest czy władcą jest kobieta czy mężczyzna i w tekście nie pojawia się imię władcy.
4	Smok terroryzuje kraj.	Nie wiem. Wiemy, że bestia miała skrzydła, ale nigdzie nie została nazwana smokiem.
5	Tsamyth zjada ludzi.	Prawda.
6	Tsamyth potrafi fruwać.	Prawda.
7	Mężczyzna, który zabił Tsamyth mógł poślubić księżniczkę.	Nie wiem. Każdy mógł chcieć zabić Tsamyth, ale historia nie mówi, czy to był mężczyzna i nie ma wzmianki o księżniczce.
8	Wiele osób próbowało zabić Tsamyth.	Falsz. Nikt nie był wystarczająco odważny, aby spróbować.
9	Wędrująca i śpiewająca osoba jest mężczyzną.	Nie wiem. Wędrująca i śpiewająca osoba mogła być kobietą lub mężczyzną, nie jest określona płeć.
10	Osoba wędrująca i śpiewająca otrzymała pozwolenie, by zabić Tsamyth.	Prawda.
11	Jedyne dziecko władcy jest dziewczynką.	Nie wiem. Nie została określona płeć.
12	Osoba wędrująca i śpiewająca zabiła smoka swoim mieczem.	Nie wiem. Osoba powiedziała, że ma miecz, ale historia nie mówi nam jak została zabita bestia. Ponadto ktoś inny mógł zabić Tsamyth.
13	Osoba wędrująca i śpiewająca odcięła głowę Tsamyth swoim toporem.	Nie wiem. Wiemy tylko, że osoba wędrująca i śpiewająca przyniosła głowę Tsamyth w worku.
14	Osoba wędrująca i śpiewająca i księżniczka pobrali się wkrótce potem.	Nie wiem. Jedyne dziecko (nie musi to być księżniczka) władcy zapytało „Kiedy chcesz wziąć ślub?”. Ponadto nie wiemy co osoba odpowiedziała.

**Uwaga dla moderatora:** Zapytaj uczestników, czy mają błędne odpowiedzi. Następnie poproś, aby wyjaśnili, dlaczego wybrali złe odpowiedzi? Jakie były wskazówki, które doprowadziły ich do tych odpowiedzi? Co mówi nam o tym, jak kultura wpływa na nasz sposób postrzegania świata? Ćwiczenie to doskonale sprawdza się w języku angielskim, gdzie użyte rzeczowniki nie oznaczają płci osoby. W języku polskim musimy zastąpić słowa np. „król” czy „bard”, ponieważ sugerowałyby to określoną płeć.

**Załącznik 6 Analiza wyników ankietowanych nauczycieli i innych pracowników szkół, dotycząca nauczania mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych i regionalnych w woj. śląskim**



## Załącznik 7

### Ćwiczenie: Cechy szkoły integrującej kulturowo – kluczowe elementy

Jakie są główne cechy szkoły integrującej różne kultury? Zapisz swoje myśli odpowiadające hasłom.

Dlaczego te hasła są ważne?

Przywództwo	Silne i zdeterminowane ukierunkowanie na równouprawnienie przez dyrektora szkoły.
Słuchanie	Szkoły integrujące słuchają i uczą się od uczniów i rodziców uczniów i próbują zobaczyć rzeczy z punktu widzenia uczniów.
Rodzice i społeczność	Szkoły integrujące kreują i utrzymują kontakty z rodzicami i społecznościami lokalnymi.
Osoby jako indywidualności	Szkoły integrujące próbują zrozumieć i pracować z "całym dzieckiem" – są skoncentrowane na osobistym, emocjonalnym i społecznym rozwoju każdej jednostki, jak również na osiągnięciach edukacyjnych.
Program nauczania	Szkoły integrujące szukają i stwarzają możliwości rozpoznania i poszanowania tożsamości kulturowej, etnicznej, religijnej i językowej swoich uczniów.
Zwalczanie uprzedzeń i dyskryminacji	Szkoły integrujące mają jasne procedury postępowania w przypadku manifestacji uprzedzeń, zastraszenia i prześladowania.
Zapobieganie wykluczeniu	Szkoły integrujące kładą duży nacisk na strategię zapobiegania wykluczeniu, doraźnie i permanentnie.
Oczekiwania	Szkoły integrujące mają wysokie oczekiwania w stosunku do nauczycieli i uczniów oraz mają jasne systemy określania, oceny i monitorowania postępów poszczególnych uczniów.
Monitoring	Szkoły integrujące monitorują tożsamość etniczną, aby sprawdzić, czy wszystkie grupy są traktowane równo; aby zidentyfikować nieoczekiwane deficyty w świadczeniach i określić specyficzne obszary, którym należy poświęcić uwagę.
Nadzorowanie postępów i osiągnięć	Szkoły integrujące nadzorują postępy i osiągnięcia jednostek i grup uczniów, aby zidentyfikować obszary wymagające interwencji.

(Oparte na Richardson and Wood, 1999)

## Załącznik 8: Umiejętność komunikacji międzykulturowej - quiz wraz z rozwiązaniami

Umiejętność komunikacji międzykulturowej – dzięki uprzejmości pracowników CECF

Sprawdź swoje umiejętności komunikacyjne odpowiadając prawdą lub fałsz na każde z poniższych stwierdzeń

1. „Kciuk uniesiony do góry” w niektórych krajach islamskich jest obraźliwym gestem o podtekście seksualnym.

Prawda

2. Ułożenie kciuka i palca wskazującego w kształt “O” z w Japonii oznacza, że jesteś gotowy do rozmowy o pieniądzech.

Prawda

3. Skandynawowie tolerują chwile ciszy w czasie rozmowy.

Prawda

4. Śmiech w wielu krajach może oznaczać zakłopotanie, niepewność czy zażenowanie.

Prawda

5. W Wielkiej Brytanii kompromis uznawany jest za zwycięstwo obu stron.

Prawda – chociaż niektórzy ludzie mogą się nie zgodzić

6. W Rosji uściśnięcie dłoni w rękawiczce uważane jest za uprzejme.

Prawda – czasami jest zbyt zimno, aby zdjąć rękawiczki

7. W Ameryce Łacińskiej wyjście z przyjęcia tuż po kolacji jest uważane za przejaw dobrego wychowania i dowód na to, że jedzenie było obfite i wyjątkowo smaczne.

Prawda

8. W niektórych krajach Afryki Subsaharyjskiej normą jest przybycie na kolację z półgodzinnym opóźnieniem.

Prawda

9. W Afryce, jeśli powiesz swojej najlepszej przyjaciółce, która właśnie wróciła z wakacji, że sporo przytyła, jest to oznaką Twojego dobrego wychowania i rodzajem komplementu. Oznacza to, że miała świetne wakacje i jest teraz zdrowsza.

Prawda

10. W Brazylii przesuwanie palcami po szyi jest oznaką obrzydzenia.

Fałsz – oznacza to niezrozumienie

11. W Afryce, jeśli chcesz okazać szacunek osobie starszej, nie możesz patrzeć jej prosto w oczy.

Prawda

12. W Rosji trzymanie rąk w kieszeni podczas rozmowy jest dowodem złego wychowania.



*Prawda*

13. W niektórych krajach Bliskiego Wschodu uprzejme jest nieprzyjęcie od razu oferty posiłku i napoju; zamiast tego należy odmówić kilka razy przed przyjęciem poczęstunku.

*Prawda*

14. We Francji kolację podaje się zazwyczaj o 5-tej po południu.

*Falsz – kolację podaje się około 7:30 lub 8:00 wieczorem*

15. W Brazylii, purpurowe kwiaty są symbolem przyjaźni.

*Falsz – są one symbolem żałoby*

16. W krajach śródziemnomorskich hałaśliwe zachowanie na ulicach i w miejscach publicznych jest powszechnie akceptowane

*Prawda*

17. W Australii mężczyznom podróżującym samotnie wolno siedzieć wyłącznie w tylnych rzędach autobusu.

*Falsz - nie ma takich wymagań w środkach transportu publicznego lub prywatnego*

18. W Tajlandii akceptowane jest opowiadanie żartów o królu i rodzinie królewskiej.

*Falsz – możesz za to zostać aresztowany i osadzony w więzieniu*

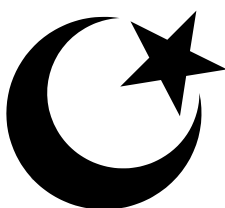
## Załącznik 9: Fakty na temat różnorodności

### Główne religie świata



#### Chrześcijaństwo

Chrześcijaństwo ma około 2 miliardów wyznawców na całym świecie. Święta księga chrześcijan to Biblia. Składa się ona ze Starego i Nowego Testamentu. Chrześcijanie wierzą, że Jezus był Mesjaszem, zapowiadany w Starym Testamencie oraz że Jezus Chrystus jest Synem Bożym. Wierzą także, że jest tylko jeden Bóg w trzech osobach: Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty. Chrześcijanie modlą się w kościołach. Święta religijne dla chrześcijan to Wielkanoc i Boże Narodzenie, które są ważnymi świętami w zachodnim kalendarzu świeckim.



#### Islam

Słowo islam oznacza 'poddanie się woli Boga'. Islam jest drugą największą religią na świecie. Ma ponad 1 miliard wyznawców. Wyznawcy islamu to muzułmanie. Muzułmanie wierzą, że islam został zapoczątkowany ponad 1400 lat temu w Mekce, w Arabii. Muzułmanie wierzą, że jest tylko Jeden Bóg. Arabskie słowo oznaczające Boga to Allah. Muzułmanie wierzą, że ostatnim Prorokiem był Mahomet. Muzułmanie opierają swoje prawo na świętej księdze – Koranie. Pięć filarów islamu to: wyznanie wiary, modlitwa pięć razy w ciągu dnia, przekazywanie pieniędzy na dobroczynność, post i pielgrzymka do Mekki.



#### Hinduizm

Hinduizm jest religią większości mieszkańców Indii i Nepalu. Jest też religią dużej liczby osób zamieszkujących poza tym subkontynentem. Liczba osób wyznających hinduizm to ponad 900 milionów na całym świecie. Niektóre elementy hinduizmu istnieją od tysięcy lat. Pisarze często odwołują się do hinduizmu jako 'stylu życia' lub 'rodziny religii' raczej niż jednej religii. Większość hinduistów czci księgę tekstów, którą nazywają świętą księgą Vedy. Większość hinduistów odwołuje się do wspólnego systemu wartości, nazywanego dharma. Hinduści wierzą, że istnienie to cykl narodzin, śmierci, odrodzenia, którymi kieruje Karma. Hinduści obchodzą wiele świąt, lecz Festiwal Światła, Diwali, jest najbardziej znany.



#### Sikhizm

Na świecie jest około 20 milionów sikhów, większość z nich mieszka w prowincji Pendżab w Indiach. Sikhizm powstał w XVI wieku, jego twórcą był Guru Nanak. Opiera się na jego nauczaniu oraz 9 sikhów Guru, którzy byli jego następcami. Sikhizm jest religią monoteistyczną, która podkreśla, jak ważne jest dokonywanie dobrych uczynków, a nie tylko wypełnianie rytuałów. Sikhowie wierzą, że aby mieć dobre życie należy: mieć Boga w sercu i umyśle przez cały czas, żyć uczciwie i ciężko pracować, traktować wszystkich tak samo, być hojnym w stosunku do tych, którzy mieli mniej szczęścia, służyć innym. Miejsce modlitwy nazywane jest Gurdwara. Świętą księgą sikhów jest Guru Granth Sahib. Społeczność mężczyzn i kobiet, którzy przyjęli sikhizm nazywana jest Khalsa.

## Judaizm



Judaizm jest pierwszą z trzech religii wywodzących się od Abrahama, do których należą także chrześcijaństwo oraz islam. Na świecie żyje ponad 13 milionów Żydów, większość z nich mieszka w USA i Izraelu. Judaizm powstał na Środkowym Wschodzie ponad 3500 lat temu. Żydzi wierzą, że jest tylko jeden Bóg, z którym zawarli przymierze. W zamian za wszelkie dobro, które Bóg wyświadczył Żydom, postępują oni zgodnie z prawem Bożym i próbują wprowadzać sacrum w każdy aspekt swojego życia. Najważniejszą księgą religijną jest Tora. Duchowni nazywani są rabinami, miejscem modlitwy jest synagoga.

## Buddyzm



Buddyzm to tradycja duchowa, która skupia się na osobistym rozwoju duchowym i wglębieniu się w prawdziwą naturę życia. Religia liczy 2 500 lat, na świecie ma 376 milionów wyznawców. Buddyści dążą do osiągnięcia stanu *nirwany*, poprzez podążanie drogą Buddy, Suddhartha Gautama, który udał się na poszukiwanie Oświecenia mniej więcej w VI wieku przed Chrystusem. Nie jest to wiara w osobę boga. Buddyści wierzą, że nic nie jest stałe, a zmiana jest zawsze możliwa. Droga do oświecenia, Siddharthe, prowadzi od bólu cierpienia i odrodzenia do oświecenia i stała się znana jako budda lub 'przebudzony'. Buddyści mogą modlić się zarówno w domu, jak i w świątyni.

### Inne religie i wierzenia:

- **Ateizm:** Ateistami określa się osoby, które wierzą, że bóg lub bogowie są wytworem człowieka.
- **Baha'i (religia Bahaicka):** Jedna z najmłodszych, a jednocześnie głównych religii świata.
- **Candomble:** Religia oparta na wierzeniach afrykańskich, wywodzi się z Brazylii.
- **Jainizm (Dxinizm):** Starożytna filozofia i nauczanie etyczne wywodzące się z Indii.
- **Świadkowie Jehowy:** Oparty na Chrześcijaństwie. Ewangelizacyjny ruch religijny.
- **Mormoni:** Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dnia Ostatniego.
- **Paganizm:** Współczesne wierzenia, zazwyczaj oparte na szacunku do natury.
- **Rastafarianie:** Stosunkowo młoda religia założona na Jamajce w latach 30-tych.
- **Santeria:** Afro-Karaibska religia synkretyczna wywodząca się z Kuby.
- **Shinto:** Japońska tradycja ludowa i rytuał, nie ma założyciela ani jednej świętej księgi.
- **Spirytualizm:** Spirytualiści wierzą w kontakt z duchami zmarłych.
- **Taoizm:** Starożytna tradycja filozoficzna i wierzenia wywodzące się z tradycji chińskich.
- **Unitarianizm:** Otwarte i indywidualistyczne podejście do religii.
- **Zoroastrianizm:** Jedno z najstarszych wierzeń monoteistycznych, zapoczątkowane przez Proroka Zoroastera.

(na podstawie [www.bbc.co.uk/religion](http://www.bbc.co.uk/religion))

### Załącznik 10: Zapożyczone słowa

Ćwiczenie: Słowa zapożyczone do języka polskiego;  
Czy wiesz, z których języków te słowa zostały zapożyczone?

<i>Słowo</i>	<i>Język</i>	<i>Słowo</i>	<i>Język</i>
admiral	arabski	alkohol	arabski
algebra	arabski	kamuflaż	francuski
bungalow	hindi	dentysta	francuski
gitara	hiszpański	lunch	hiszpański
magazyn	arabski	sport	francuski
piknik	francuski	wanilia	hiszpański
robot	czeski	zero	arabski
szampon	hindi	tornado	hiszpański

### Załącznik 11:

Ćwiczenie: Wizualna biografia

Poniżej znajdują się dwa zdjęcia tej samej osoby. Jak zmienia się odbiór i ocena uczniów?



## Słowniczek:

BME	Czarnoskórzy i mniejszość etniczna: używane do opisu osób, które nie należącą do większościowej białej angielskiej populacji
CPD	Doskonalenie zawodowe
EAL	Język angielski jako dodatkowy język: używane w szkołach
ESOL	Język angielski jako drugi język lub inny język: używane w edukacji dorosłych
Organ nadzorczy	<p>Instytucja zarządzająca ponosi odpowiedzialność za podnoszenie standardów szkoły poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"><li>a. zapewnienie jasności postrzegania etosu oraz kierunków strategicznych;</li><li>b. pociąganie dyrektorów do odpowiedzialności za wyniki edukacyjne szkoły i uczniów</li><li>c. nadzorowanie finansów szkoły i właściwego wydatkowania środków finansowych.</li></ul> <p>Każda szkoła państwowa w Anglii, Walii i Irlandii Północnej ma swój organ nadzorczy. W jego skład wchodzi nauczyciele, rodzice, przedstawiciele władz lokalnych i członkowie lokalnej społeczności.</p>

Notatki:

**Kuratorium Oświaty w Katowicach**

ul. Jagiellońska 25

40-032 Katowice

tel. 32/20-77-438